

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra Společenských věd

Diplomová práce

Bc. Blanka Látalová

Psychologie a morálka v dílech Františka Krejčího

Olomouc 2015

vedoucí práce: PhDr. Petr Zima, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury, pod vedením svého vedoucího diplomové práce.

V Olomouci dne 13. dubna 2015

.....

Poděkování

Děkuji za odborné vedení, za cenné rady, připomínky a za věnovaný čas svému vedoucímu práce PhDr. Petru Zimovi, Ph.D. a všem, kteří mi byli jakkoliv nápomocni.

Obsah

Úvod	6
1 Život Františka Krejčího	8
2 Psychologie Františka Krejčího	14
2.1 Krejčího základy psychologie.....	16
2.1.1 Vědomí	23
2.2 Psychologie myšlení	24
2.2.1 Řeč a myšlení	24
2.2.2 Poznávání	27
2.3 Psychologie cítění.....	32
2.3.1 O cítění vůbec.....	32
2.3.2 City tělové a smyslové.....	37
3 Etika v díle Františka Krejčího.....	42
3.1 Positivní etika	43
3.2 Etika individuální.....	51
3.3 Etika sociální.....	56
3.4 Rodina, přátelství.....	60
3.5 Politika a mravnost	65
4 Využití tématu ve výuce Občanské výchovy a Základů společenských věd	68
Závěr.....	71
Literatura a prameny.....	72

*„Je zhora zbytečné se ptát, má-li život smysl, či ne. Má takový smysl,
jaký mu dáme.“*

Seneca

Úvod

Ve své diplomové práci se budu zabývat myšlenkami a možnostmi uvedenými v dílech Františka Krejčího, především z oblasti etiky a psychologie. Diplomovou práci jsem rozčlenila do čtyř kapitol.

První kapitola je věnována životu Františka Krejčího. Přibližuji se zde jeho osobnímu životu, studiu, práci, která zahrnuje nejen vydání jeho děl, ale i práce pro veřejné časopisy, přednášky pro veřejnost a další. Upozorňuji na zásluhy ve veřejném životě, který byl pro Františka Krejčího velmi důležitý a také připomínám jeho angažovanost v politice.

Druhá kapitola je rozčleněna na tři podkapitoly a zaměřuje se na psychologii Františka Krejčího. Na začátku kapitoly je uchopení tématu, a to popsáním základů psychologie, dále navazuje podkapitola o psychologii myšlení, kde popisuje, na jakém principu funguje řeč a poznávání. Poslední část této kapitoly vysvětluje podstatu psychologie citů, věnuje se citům obecně, citům tělesným a smyslovým.

Třetí kapitola je zaměřena na etiku, v této části jsem pracovala především se stěžejním etickým dílem Františka Krejčího – Positivní etika. Kapitola je rozdělena na pět podkapitol. V první podkapitole Positivní etika popisují hlavní myšlenky a pojmy, které rozpracovává Krejčí následně v celém díle. Druhou podkapitolou je Individuální etika, na kterou navazují další dvě podkapitoly Sociální etika a Rodina, přátelství. Tyto podkapitoly se vzájemně prolínají a doplňují. V poslední části této kapitoly se zabývám etikou v politice.

Diplomovou práci uzavírám využitím tématu ve výuce. Možnostmi výuky psychologie na střední a vysoké škole, etiky u předškoláků, na základní, střední a vysoké škole, v různých zájmových kroužcích a oddílech, ale především v obyčejném každodenním životě.

Cílem mé diplomové práce bylo seznámit se s profesním a veřejným životem Františka Krejčího, dále podrobněji s jeho psychologií a etikou, především v díle Positivní etika, kde se promítá veškeré chování k nám samotným i k druhým lidem. Celkově pak s pravidly mezilidských vztahů. Poukázat na jeho veřejný život, vědeckou dráhu, a jeho názory, zejména ve vybraných tématech. Zdůraznit nadčasovost jeho vědeckých myšlenek, vysokého morálního kreditu, Krejčího významu pro současnou generaci. Použitelnost jeho myšlenek i pro další generace.

Při studiu literatury pro vypracování diplomové práce jsem se setkávala se zastaralými výrazy, které Krejčí používá, například termín posuny, maximy nebo dikty. Literatura je psána dobovým jazykem, který znesnadňuje pochopení některých nadčasových myšlenek

Františka Krejčího. Určitě by stálo za úvahu jeho texty „přeložit“ do, současných podmínek. Věřím, že by jeho díla zaujala i současné studenty.

1 Život Františka Krejčího

Český filozof a psycholog František Krejčí se narodil 21. srpna 1858 v Hostinném. Byl nejstarším synem úředníka Františka Krejčího. Školní docházku započal na obecné škole v Novém Bydžově. Díky tomu, že jeho otec často měnil své působiště, pokračoval František Krejčí ve studiu nejprve na gymnáziu v Litomyšli, poté v Hradci Králové v letech 1867-1875 a studia zakončil maturitní zkouškou na Akademickém gymnáziu v Praze. Krejčí vynikal ve škole především v matematice, fyzice, přírodních vědách, také se stále více zajímal o umění, dobře zpíval, hrál na piano, nejvíce však inklinoval k literatuře. Krejčí v letech, kdy studoval gymnázium, sám psal, zaměřil se na dramata. Díky dvěma profesorům, kteří jeho díla četli a s Krejčím o nich diskutovali, si velmi rozšiřoval obzor. Jeho dramatickými pokusy byly například Panna Černoorská nebo Štěpán Tomaševič. Později v Praze se věnoval více historické tvorbě.¹

Věnoval také pozornost etice; mravní normy vysvětluje empiricky, z instinktivní povahy člověka. Mravnost, pojatá evolučně, podle něj, spočívá v uvědomování si životních podmínek. Mravním principem vývoje od egoismu k ideálu humanity je pud sebezáchovy, jenž vede k sympatii. Důležitá je i Krejčího pedagogická, vydavatelská, popularizační a politická činnost.²

Po gymnáziu nastoupil František Krejčí na filozofickou fakultu, zde studoval v letech 1875 – 1879. Své studium zaměřoval především na filologii klasickou, dále na slovanskou, českou a německou. Mimo filologii se Krejčí věnoval také filozofii. Studium ukončil roku 1882 úspěšným splněním státní závěrečné zkoušky z klasické filologie a filosofické propedeutiky. A později 17. února 1886 složil doktorát na české univerzitě z klasické filologie na základě disertační práce O vývoji pojmu božstva u Řeků.³

Po ukončení studií začal vyučovat na gymnáziu v Mladé Boleslavi, kde působil od roku 1879 do roku 1883. Učil zde především latinu, řečtinu a filozofickou propedeutiku, často ale vypomáhal i jiných v předmětech. Téhož roku z Boleslavi odešel učit do Nového Bydžova na obecné gymnázium, zde setrval do roku 1897. Po roce byl František Krejčí přeložen na gymnázium v Královských Vinohradech v Praze. Tohoto roku, také habilitoval na docenta filosofie se zřetelem k psychologii na podkladě spisu Zákon asociační.⁴

---

¹SCHLEGELOVÁ, J. *František Krejčí a jeho současníci*. Praha: Univerzita Karlova, 1990, s. 15

²Kolektiv autorů, *Filozofický slovník*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1998, s. 225

³KRÁL, J. *František Krejčí*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1935, s. 4

⁴SCHLEGELOVÁ, J. *František Krejčí a jeho současníci*. Praha: Univerzita Karlova, 1990, s. 15

Od příchodu do Prahy rozvíjí Krejčí svou literární a vědeckou činnost a vydává mnoho článků ve vědeckých časopisech jako například Filozofické listy, Časopis českého muzea, Atheneum nebo Naše doba. Prvním z nich je článek, který se týká scenerie řeckého divadla. Dále vydává články týkající se národové psychologie, náboženství a mýtů v neposlední řadě článek o spiritismu. Zde zmiňuje, že víra v duchy, která zaručuje člověku posmrtný život je jedním ze základních pilířů náboženství, který je dokazatelný.⁵

Psychologii se Krejčí věnoval již od počátku svého vědeckého a pedagogického působení. Snaží se o sjednocení dosavadní psychologické práce a stanovení základních pojmů své psychologické soustavy. V této souvislosti píše například díla: Element psychologický (1895) nebo Zákon asociační (1897). Dílem Element psychologický se snaží nalézt psychický prvek, který by byl počátečním stadiem psychického vývoje. V této době vydává Krejčí také učebnici psychologie pro střední školy a středoškolskou učebnici logiky. Roku 1896 se zúčastnil spolu s Františkem Čádou psychologického kongresu v Mnichově, kde zasáhli do sporu o povahu psychologie a seznámil se zde s tehdejšími vynikajícími německými odborníky, Lippsem, Flechsigem, Brantenem, Folerem, Stumpfem a dalšími. Před habilitací podnikl kratší cestu do Berlína.⁶

Jeho druhým nejširším předmětem studia byla filozofie. Obrací se především k novodobé filosofii, počínaje Immanuelem Kantem. Kromě kratších článků a referátů Krejčí píše knihu O filosofii přítomnosti. Tato kniha nepopisuje dějiny filosofie, autor zde vybírá filosofické myslitele z druhé poloviny 19. století, jejichž názory jsou stále aktuální. Na toto dílo dále navazuje Filosofie posledních let před válkou. Obě díla buď shrnují, nebo rozšiřují dřívější články Krejčího.⁷

V období let 1900 – 1905 se František Krejčí zaměřuje především na akademickou a vědeckou činnost. V roce 1905 je jmenován mimořádným profesorem. Od roku 1908 je navrhován vlivnějšími kolegy Františkem Drtinou a T. G. Masarykem na profesora řádného, což se vzhledem k jeho špatnému zapsání u rakouských úřadů pro svou aktivní činnost v hnutí Volná myšlenka stalo až 6. října 1912. Na Karlově univerzitě působil jako profesor filosofie, psychologie a etiky. Krejčí mimo jiné zprvu zastupoval Masaryka, poté ho roku 1914 nahradil ve vedení filozofického semináře. Po smrti profesora Čády převzal i vedení semináře psychologického. V letech 1923 – 1924 zastával post děkana univerzity. Roku 1921 založil Psychologický ústav Karlovy univerzity, tím dosáhl osamostatnění psychologického studia

---

⁵KRÁL, J. *František Krejčí*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1935,s.5-6

⁶KRÁL, J. *František Krejčí*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1935,s.8-12

⁷KRÁL, J. *František Krejčí*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1935,s.22-29

na univerzitě. Zde působil Krejčí až do svého sedmdesátého roku, tohoto roku se stal řádným členem České akademie věd a umění.⁸

Krejčí zároveň redigoval filozofický časopis *Česká mysl*, který založil společně s Čádou a Drtinou roku 1900 v nakladatelství Jana Laichtera jako orgán Jednoty filosofické. Její činnost byla zastavena roku 1915. Tento časopis nejen spoluzaložili, ale i redigovali a zároveň ovlivňovali především v pozitivistickém duchu i František Drtina a František Čáda. Po Krejčím časopis převzal Emanuel Rádl. Časopis se pokoušeli znovu oživit po pádu komunismu, vyšla však už pouze tři vydání.⁹ Přechodně působil v tiskovém orgánu českých realistů *Času*, po jeho zastavení v roce 1917 zakládá stejně smýšlející týdeník *Česká demokracie*.

František Krejčí se aktivně zapojoval nejen do kulturního, ale i politického života samostatného státu. Byl členem socialistické strany, vypracoval také část jejího programu, týkajícího se kultury. Spolupracoval s mnoha socialistickými listy. Sociální stranu zastupoval nejen v Národním výboru, ale později i v Národním shromáždění, kde má na starosti především záležitosti školské, zejména vysokoškolské. V této funkci navrhuje zrušení zákona rozdělení univerzity na německou a českou. Krejčí byl zvolen senátorem roku 1920 na dobu pěti let. Vykonával také funkci předsedy vzdělávací instituce socialistické strany – Ústřední školy dělnické, nejen v této funkci, ale také prostřednictvím organizace *Volné myšlenky* šířil kulturní, politicko-vzdělávací a vědeckou činnost nejen v Praze. Hnutí *volná myšlenka* vzniklo v roce 1904, její činnost byla třikrát zastavena, v době první světové války, v období nacistické okupace a naposledy v roce 1952. Prosazovala liberální myšlení přelomu devatenáctého a dvacátého století. Toto hnutí bylo ateistické a proticírkevní. Krejčí nejen vědecky tvoří, snaží se své myšlenky a výsledky zprostředkovávat i nestudovaným vrstvám. Často přednáší v různých učitelských kurzech, ale také v mnoha městech, z těch největších, Plzeň, Jičín, Mladá Boleslav, Písek a mnoho dalších.¹⁰

Od počátku 20. století se Krejčí díky neúspěchům a zklamáním v politické a odborné činnosti začal stahovat z veřejného a politického života, do výslužby odešel roku 1928. Poté se plně soustředil na vědeckou práci.¹¹ Byl předsedou Masarykovy Akademie práce,

---

⁸KRÁL, J. *František Krejčí*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1935, s. 19-22

⁹ZOUHAR, J., PAVLICOVÁ, H. a GABRIEL, J. *Česká filosofie v letech protektorátu*. Brno: Masarykova Univerzita, 2007, s. 13 - 51

¹⁰KRÁL, J. *František Krejčí*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1935, s. 25-40

¹¹SCHLEGELOVÁ, J. *František Krejčí a jeho současníci*. Praha: Univerzita Karlova, 1990, s. 16-17

mimořádným členem Královské české společnosti nauk, zahraničním členem Société Françoise de psychologie v Paříži.¹²

Velkou pozornost věnoval Krejčí i české filosofii. Zaměřoval se především na významnější myslitele, kteří na něj působili. Příkladem může být Masaryk, u kterého však nesouhlasil s jeho nepositivistickými složkami. Dále Durdík, Hostinský a jeho spolupracovníci Čáda a Drtina. Dále věnoval čas překladu různých filosofických myslitelů. Například Spinozovy Úvahy o zdokonalení rozumu, Kantovu Kritiku čistého rozmyslu a mnoho dalších.¹³

Jak již bylo uvedeno výše, Krejčí se nevěnoval pouze filosofii a psychologii, ale také etice. Ve spise Svoboda vůle a mravnost řeší otázku svobody vůle. Svou soustavu etiky rozvedl ve spise Pozitivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném. Krejčího empirické stanovisko lze označit jako sociální utilitarismus inspirovaný Spencerem, Nietzschem a Tolstým.

Světový a životní názor Krejčího můžeme označit jako vývojový pozitivismus. Vyšel sice z herbatismu, pod vlivem Masaryka však přechází k pozitivismu. Později se více inspiruje Spencerovým evolucionismem. U nás se stává nejvýraznějším představitelem tohoto důležitého filosofického směru. Pozitivismus uplatňuje v oblasti psychologie, plynule přechází k filozofii, etice, zasahuje do estetických oblastí a do sféry odborné překladatelské práce filozofických textů.¹⁴

Krejčí byl nejvýznamnější a nejvlivnější český pozitivista. Jeho podání pozitivismu je natolik výrazné a zásadní, že všechny ostatní směry českého buržoazního myšlení musí svoje hledisky vymezovat vzhledem k němu. Buď budou souhlasit, nebo mnohem častěji odmítat, ale nebudou je moci opomenout, anebo přejít kolem bez principiálního stanoviska k němu.¹⁵

Přesvědčení Krejčího je, že předpokladem lidského jednání je vědění. Tedy znalost zákonů oblasti jednání a zákonů tohoto jednání samotného, zákonů, které z hlediska lidského jednání musejí být objektivní, tedy nezávislé na lidské vůli a citech. Jen racionální vědění, zbavené iluzí může vést ke skutečné autonomii člověka.¹⁶

Vyloučení transcendentna z okruhu úkolů lidského poznání chápe Krejčí jako pozitivní program. Což vůbec neznamená rezignaci na úsilí poznávat nebo kapitulovat před mýty, náboženstvím, vírou. Odmítá takové filozofie. Odmítá takový koncept vědeckého

---

¹²KRÁL, J. *František Krejčí*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1935, s.45-48

¹³KRÁL, J. *František Krejčí*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1935, s.29-34

¹⁴KRÁL, J. *František Krejčí*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1935, s.38-42

¹⁵CETL, J. *Český pozitivismus*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1981, s. 59

¹⁶CETL, J. *Český pozitivismus*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1981, s. 70

poznání, charakterizovaný osobní nezúčastněností, odosobněností, vyloučením možnosti pronikat k hlubšímu a širšímu smyslu poznaného. Pozitivismus vymezuje „jakožto směr filozofického myšlení, které usiluje o celkový jednotný názor na svět na základě jenvědeckéms vyloučením transcendentna, nepřipouští jiného poznání mimo rozum a neuznává jiných pravd než vědeckých.“ Přestože chce Krejčí filozofii maximálně opřít o vědy a vědecké, racionální principy, je elementárně přesvědčen, že filozofie jako taková je principiálně něco jiného, snad i něco více než vědy.¹⁷

Filozofiese, dle Krejčího, měla stát prostředníkem mezi vědou a náboženstvím, jejichž vztah byl antagonistický. Věda byla souhrnem toho, co víme, náboženství souhrnem toho, v co věříme a filozofie měla být souhrnem toho, co bychom chtěli vědět, abychom nemuseli věřit. Později Krejčí neupřednostňoval zprostředkující funkci filozofie, ale její neslučitelnost s náboženstvím. Ale nadále zdůrazňuje specifičnost a odlišnost filozofie vzhledem k vědě. Funkcí filozofie je poskytování světového názoru. Člověk potřebuje znát svět i sebe sama, proč tady je, znát smysl života. A nemůžu čekat, až bude svět poznán a zkatalogizován vědami.¹⁸

Druhá fáze českého pozitivismu byla zformována a reprezentována dílem a činností Františka Krejčího. V prvních dvou desetiletích minulého století získává široký ohlas i hegemonii, i když často napadanou. Široký ohlas získává pozitivismus zásluhou Krejčího v širších vrstvách české inteligence. Zejména mezi učitelstvem. I díky popularizačním přednáškám a kurzům. A také následným zprostředkováním velké části učitelstva. V dělnickém hnutí pak protináboženskou agitací, reprezentovanou především hnutím Volné myšlenky. Krejčí se postupně stává hlavním reprezentantem filozofie, instituce Jednota filozofická a zejména v prvním celonárodním orgánu české filozofie, České mysli, která se v podstatě stala orgánem českého pozitivismu.¹⁹

František Krejčí zemřel 24. května 1934 v Praze. Ve své době významným způsobem ovlivnil řadu svých současníků a žáků. Krejčí se snažil o konstituování moderního vědeckého světového názoru, ten měl být založen na nejmodernějších výsledcích výzkumu speciálních věd, především biologie, psychologie, etiky, ale i pedagogiky a estetiky. Měl být oproštěn od náboženství a metafyziky. Na rozdíl od Masaryka je tento názor programován nenábožensky.²⁰

---

¹⁷CETL, J. *Český pozitivismus*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1981, s. 71-73

¹⁸CETL, J. *Český pozitivismus*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1981, s. 73-74

¹⁹CETL, J. *Český pozitivismus*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1981, s. 78-81

²⁰SCHLEGELOVÁ, J. *František Krejčí a jeho současníci*. Praha: Univerzita Karlova, 1990, s. 18

Česká filosofka Jiřina Popelová popisuje osobnost Františka Krejčího jako tragickou. Nemínil tím však vnější osud, spíše zápas o vnitřní přesvědčení. Bylo to dáno především jeho přímočarostí, přesvědčením, neústupností a houževnatostí s níž se prosazoval. Konflikt se zde rozvíjel na dvě strany. Na jedné, tragika vnitřní, ta zahrnuje rozpor mezi požadavky a jejich naplněním, které Krejčí kladl na filosofický systém. Krejčí se například v díle *Pozitivní etika* všemožně snaží o vyvození přísně vědeckých závěrů a zároveň k nim v opaku staví pojmy mravního citu. Další rozpor můžeme najít mezi empirismem a racionalismem. Popelová považuje za tragické také Krejčího odmítání náboženských iluzí a úplné přimknutí k iluzivní víře v neustálý pokrok a ve vládu rozumu. Kromě této vnitřní tragiky Popelová popisuje i Krejčího vnitřní tragiku. Ta je založena na konfliktech s lidmi. Krejčí nebyl často moc oblíbený, kvůli svým sporům s lidmi jiného filozofického přesvědčení.²¹

Můžeme říci, že František Krejčí byl filozof celou duší, dokazuje to posledním dílem *Politika a mravnost*, kde nechává prostor pro vytvoření vlastního názoru na historickou skutečnost proti námitkám historiků. Krejčího následovníci však zaměňují filozofii za sociologii, psychologii, estetiku, za dějiny filozofie.²²

---

²¹POPELOVÁ, J. *Filosof František Krejčí*. Praha: Národní práce, 1942,s.10 - 14

²²POPELOVÁ, J. *Filosof František Krejčí*. Praha: Národní práce, 1942,s.43 - 45

2 Psychologie Františka Krejčího

František Krejčí byl především filosofem, novodobá filosofie se dle jeho názoru měla opírat o vědecké výsledky, proto bylo žádoucí, aby filosof sám byl odborníkem v některé z věd. Tato odbornost alespoň v jedné z vědních disciplín mu pomáhá nahlédnout do způsobu vědecké práce, osvojit si vědecký způsob myšlení a vědecký pohled na filosofické problémy. Krejčí absolvoval studijní obory klasická filologie, filologie však přes své významné stánky není vědou abstraktní. Proto se Krejčího odbornou vědou stává psychologie.

K posílení postavení psychologie jako vědy, bylo dle Krejčího zapotřebí odstranění metafyzického pojmu duše a nalezení důkazu, že i duševní obor lze poznat vědecky. Nejen toto nalezení důkazu, ale také Krejčího zájem o duševní děje a okolnost, že psychologie byla v této době vědou módní, vedly ke Krejčího systematické psychologie. Díky jeho dílům se v oboru psychologie vypracoval důkladný systém. Jeho první svazek šestidílné Psychologie vyšel v roce 1902, poslední roku 1926. V prvním svazku se setkáváme se základy psychologie, v druhém a třetím s elementárními duševními jevy, čtvrtý obsahuje psychologii myšlení, pátý psychologii citu a šestý psychologii vůle. Ještě než vydal Krejčí tato díla, psal mnoho článků, které poté byly součástí těchto svazků. Roku 1894 vyšel článek Novější směry v psychologii v roce 1897 článek Rozhledy po nynějším stavu psychologie v Časopise českého musea. Od roku 1900 pravidelně píše Rozhledy psychologické do České myslí. Krejčí vydal také Psychologii pro střední školy, to byl první nástin soustavné psychologie, který byl určován tehdejšími školními osnovami.

Krejčího psychologie vychází z herbartismu. Jde mu o to, dát psychologii naprosto vědecký, empirický základ, proto odmítá všechny definice duševna, ve kterých se vyskytuje cokoli neempirického a metafyzického. Na tomto základě definuje duševní jevy jako jevy, které si uvědomujeme bezprostředně. Říkal, že jsou to uvědomělé reakce organismu. Podle Krejčího neexistují nevědomé duševní stavy a odmítá všechny náznaky, které na tyto nevědomé duševní stavy poukazují. O úkonech, které děláme ze začátku uvědoměle, a později se stávají automatickými, podvědomými, říká, že jakmile se staly podvědomými, nemluvíme již o úkonech duševních.²³

Problémem Krejčího psychologie je zejména vzájemný vztah tělesného a duševního. Krejčí se v této problematice snaží vyvarovat materialismu i spiritualismu a to díky hypotéze psychofyzického paralelismu. Jde o hypotézu, kdy duševní a nervové jevy probíhají paralelně

---

²³POPELOVÁ, J. *Filosof František Krejčí*. Praha: Národní práce, 1942, s.15 - 17

– souběžně. Tyto dvě rovnoběžné řady jevů, na sebe nijak nepůsobí a duševní jevy se zákonitě přiřazují k jevům hmotným.²⁴ Duševní nepůsobí na hmotné a hmotné nepůsobí na duševní. Podobným psychofyzickým paralelismem řešil i problém duševna a tělesna a jejich vzájemného působení už filozof 17. století. Rozdíl mezi tímto paralelismem a Krejčího paralelismem najdeme v provázanosti duševního a hmotného, kde jde o paralelismus oboustranný, duševní jde vždy s hmotným děním a naopak. Naopak podle Krejčího jde o paralelismus jednostranný, duševní dění je doprovázeno hmotným, ne však naopak. Z faktu psychofyzického paralelismu Krejčí vyvozuje dedukcí další důsledky. Předpokládá, že duševní jevy jsou děje. Děje nervové jsou reakce a duševní jevy jsou uvědomění si těchto reakcí, zprostředkovaných nervy. Každý jev duševní má tři stránky, často některá z nich ustupuje do pozadí. Nikdy se cit, představa a snaha nevyskytují samostatně.

Podle Krejčího je nejjednodušším duševním prvkem počitek. Již zde můžeme vidět jeho snahu o budování vědeckého systému od nejjednodušších elementů. Složitějším duševním jevem je vjem, ten je definován jako vybavená představa. Krejčí se také zabývá výkladem představy času, prostoru a příčinnosti, kdy nepovažuje tyto vjemy za vrozené, ale za pozvolně vyvíjené u každého jedince.

Krejčí svá díla píše na základech konkrétních pozorování založených na psychologické literatuře a jeho vlastních zkušenostech. Krejčího sklon k moralismu se jeví především v pasážích o citu, vůli nebo náruživostech jako formy psychologických důsledků pro pedagogiku, tímto spojuje psychologickou teorii s praktickými potřebami, především vychovatelskými.

Krejčího teoretická práce položila základy psychologického systému u nás. Hlavní je zde snaha o ucelenost psychologie, u nás v této době tak mladé vědní disciplíny. Plusem Krejčího děl byla hlavně jednoznačnost všech řešení, jasnost a přehlednost psychologických otázek. Jeho důkladné třídění a přehlednost je jasně patrná Krejčího středoškolských učebnicích psychologie. Krejčího dílům byla vytýkána velká potřeba vědeckosti a vědeckých metod, moderní vědy byly v této době pružnější, stále hledaly a revidovaly své základní principy. I přes tyto nedostatky se jeho názory a způsoby práce vyvíjejí jak v důsledku vývoje psychologického bádání, tak v důsledku některých námitek kritiky.²⁵

---

²⁴SCHLEGELOVÁ, J. *František Krejčí a jeho současníci*. Praha: Univerzita Karlova, 1990, s. 24

²⁵POPELOVÁ, J. *Filosof František Krejčí*. Praha: Národní práce, 1942, s. 22 - 23

2.1 Krejčího základy psychologie

Věda je souhrn poznatků z nějakého oboru, v tomto ohledu je psychologie vědou velmi starou. Naopak z pohledu spojení s tehdejšími děním ve světě je tato věda velmi mladá. Počátky psychologie sahají až k Aristotelovi, který se jako první ve svém díle zabýval duší. Ta byla původně oddělena od veškerého ostatního dění. Až v 16. století nazval své přednášky Melanchton, jako psychologii. Později jako knižní název psychologie použil poprvé Goclenius (1547 – 1628) a jeho žák Casman. Od svého vzniku byla psychologie věda o duši. Na počátku byla duše dána, vše se od ní odvíjelo a její činnost byla nazývána duševní. Později se duše stala problémem, to o duši dané se mělo teprve vysvětlit i z ní vysvětlované duševní. Od této doby byla psychologie vědou o duševním. Problém se tedy v psychologii nemění, mění se pouze myšlenkový postup. „*Psychologie má za úkol vědecky zpracovati (=vysvětliti) to z dění světového, co nazýváme duševním.*“²⁶

Aby se z psychologie byla skutečná věda, musíme ji nalézt induktivně, tedy popsáním, srovnáním, vytčením shod a rozdílů mezi jednotlivinami, jejich roztříděním, poté činíme logickou cestou důsledky, které poté mohou sloužit jako podklady.²⁷

Psychologie musí být dle Krejčího vědou empirickou, musí být založena na důkazech. Dokazování se opírá o zkušenosti, jinak se nelze přesvědčit o pravdě. Jediná člověku přístupná zkušenost vede přes smysly, které podávají našemu vědomí vše, co si bezprostředně uvědomujeme ve svém nitru. Příčinou, proč dříve nebyla psychologie čistě empirická, a stává se jí až v době Krejčího, podle něj je, že psychologie se zakládala na filosofické spekulaci. Filosofická spekulace sice míří také k pravdivému poznání, avšak jde dál, než věda může zajít, snaží se zajít za zkušenost, která je nám smysly přístupná. Psychologie opírající se pouze o filosofii nemohla být vědou, jelikož byla založena na filosofických předpokladech. Proto se dlouhou dobu snaží psychologie oprostít od filosofie, jejíž byla dlouhou dobu disciplínou, pod názvem metafyzické stadium.²⁸

Je – li základem psychologie vycházet ze zkušenosti, měl by se vymežit obor, který je vymezený proti oborům jiných věd a náleží pouze psychologii. Tím se dostává Krejčí k nesnadnému úkolu, definovat duševní jevy. Problémem je, že duše není ve zkušenosti dána, proto nemůže být, pojem duše v definici použit. Právě tento problém zapříčinil dlouhodobou závislost psychologie na filosofii.

---

²⁶KREJČÍ, F. *Základy vědeckého systému psychologie*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1929, s. 1

²⁷KREJČÍ, F. *Základy vědeckého systému psychologie*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1929, s. 3-4

²⁸KREJČÍ, F. *Základy psychologie*. Praha: Dědictví Komenského, 1902, s. 6-7

Krejčí se zamýšlí nad rozdílem mezi duševním a hmotným třeba na příkladu cítění a pohybu předmětu. Říká se, že cítění se děje v našem nitru a pohyb předmětu ve světě vnějším. Zároveň připomíná, že toto srovnání je velmi podobné srovnání pojmu hmota a duše. Přidává, že cítění je omezeno pouze na mé tělo v tomto těle na něco, co souvisí s tělem, ale tělem není, na mé vědomí. U pohybu předmětu je předpoklad, že se děje mimo mé tělo. Ten pohyb však vidíme, to znamená, že tento pochod se děje z části v mém těle. Zároveň si tento pohyb musím uvědomit. Kde je tedy rozdíl mezi tím, co se děje v mém nitru a tím, co se děje mimo lidské tělo? Vše, co se odehrává ve vnějším světě, musí projít přes mé nitro. Cítění se děje pouze v mém nitru, pohyb tělesa probíhá nejen v mém nitru, ale zároveň ve vnějším světě.

Dále Krejčí posuzuje rozdíl na základě prostornosti hmotných věcí, kterou duševní jevy nemají. Prostornost vysvětluje jako zaujímat prostor nebo být na určitém místě. Zde vidí Krejčí rozpor v pohledu na duševní jevy, kdy duševní jevy jako smutek, radost nebo touha jistě žádnou prostornost nemají, ale co naše vnitřní představy o předmětech? Vždyť tyto předměty mají nějakou velikost a vyskytují se na určitém místě.²⁹

Někteří psychologové se vzdali snahy vymezit definici psychologie a spokojili se pouze s výčtem dějů, které se za psychické považují. S tímto postojem Krejčí nesouhlasí, říká, že na základě tohoto výčtu nemůžeme obor psychických jevů oddělit od jevů fyzických. Dle jeho myšlení jde především o to, že nikdy nebudeme mít jistotu, že byly vyčteny všechny psychické jevy a že jsme se nikde nezmýlili. Přesná definice je nutnou podmínkou vzniku psychologické soustavy.

Krejčí udává definici založenou na zkušenostech na třech příkladech. První: pohybuje se strom, druhý: pohybuji rukou a třetí: chci rukou pohnout. Společným znakem těchto příkladů je, že si je musím uvědomit, rozdílem je to, jak si je uvědomuji. V prvních dvou případech si pohyb uvědomuji pouze skrze smysly (pozorováním, hmatem). V posledním případě si uvědomuji chtění. „*Duševní jsou děje, jež si uvědomuji bezprostředně. Hmotné, jež si uvědomuji prostřednictvím dějů duševních.*“³⁰Tento rozdíl plně stačí na rozlišení jevů duševních a hmotných. Toto je dle Krejčího definice čistě empirická, pouhé stanovení faktu.

Jevy, které si uvědomujeme bezprostředně, můžeme nazývat stavy vědomí. Vědomí je abstrakce z dějů uvědoměných. Jevy hmotné, které si uvědomujeme zprostředkovaně, nejsou stavy vědomí, i když naším vědomím prochází. Krejčí porovnává naše nitro, jako souhrn stavů vědomí a svět vnější, jako souhrn jevů hmotných. Na základě tohoto porovnání nazývá

²⁹KREJČÍ, F. *Základy psychologie*. Praha: Dědictví Komenského, 1902, s. 8-10

³⁰KREJČÍ, F. *Základy psychologie*. Praha: Dědictví Komenského, 1902, s. 16

jevy duševní vnitřními a jevy hmotné vnějšími. Díky těmto vymezeným třídám jevů je tato věda vůbec myslitelná. V této souvislosti píše: „*Věda o stavech vědomí jest psychologie.*“³¹

Úkolem psychologie je podat soustavu psychologických poznatků. Tedy popis a definici jevů, klasifikaci a zákony duševního dění. Dále se musí určit metoda, která povede k cíli, jímž je vědecká soustava.

Podstatným znakem duševních jevů je, dle Krejčího, uvědomělost. Je to tedy znak obou druhů jevů. U hmotných jevů není však podstatným, hmotné jevy považujeme za existující, i když si je právě neuvědomujeme. Jevy, které si uvědomujeme bezprostředně, jsou naopak na našem uvědomění si jich závislé. „*Co není uvědoměno, není duševní jev; nevědomých pochodů duševních není.*“³²Někteří empirikové jsou přesvědčeni, že bez hypotézy představ (duševních stavů) nevědomých nemůže vzniknout psychologická soustava. Krejčí toto stanovisko odmítá, říká, že je zde vnitřní spor: vědomé má být nevědomým a nevědomé vědomým. Proto se Krejčí tuto hypotézu snaží obejít a nalézt jiné, přijatelné stanovisko.

Při hledání tohoto stanoviska si pokládá Krejčí otázku. Z čeho se soudí, že jsou nevědomé děje duševní? Ze zkušenosti víme, že vjemy, které jsme již jednou měli ve vědomí, se mohou nečekaně znovu vynořit. Tento vjem byl po dobu zapomenutí nevědomým, ale neztratil se, někde existuje a bez nějakého popudu se znovu neobjeví. Jako příklad udává obraz nám blízkého člověka, který je po smrti. Jeho podobu máme v mysli, nemůžeme ji oživit opakovaným pohledem na tuto osobu. Tento jev je jevem psychickým, i když se tento obraz občas přenesse do nevědomí. Zůstává i nadále psychickým jevem neboli nevědomou představou. Tato představa vzniká opětovným nervovým vzruchem.

Důkazem nevědomých jevů je, že stejné činnosti organismu, které se dějí původně s vědomím, se dějí jindy nevědomě, přitom dosahujeme stejného, nebo lepšího výsledku. Toto platí o složitějších činnostech, které se musíme učit. Jako příklad může sloužit hra na klavír, kdy v začátcích přemýšlíme o pohybu každého prstu. Později se prsty pohybují zcela automaticky. Tyto jevy nemusí být duševní. Jsou to činnosti, na které náš organismus navyknul, konáme je na popud z vnějšího prostředí nebo na popud naší vůle. Konáme je za podmínek, při kterých jsme si na ně navykli. Pokud se popud změní, je zapotřebí pomoc vědomé činnosti.³³

---

³¹KREJČÍ, F. *Základy psychologie*. Praha: Dědictví Komenského, 1902, s.18

³²KREJČÍ, F. *Základy psychologie*. Praha: Dědictví Komenského, 1902, s. 21

³³KREJČÍ, F. *Základy psychologie*. Praha: Dědictví Komenského, 1902, s. 20-24

Nevědomé činnosti považujeme spíše za pudové či instinktivní. Vznikají z motivů, kterých si nejsme vědomi, i když činnost, kterou děláme, děláme za plného vědomí. Jsou to následky skrytých příčin, které vznikají na základě podobnosti situace, a ty Krejčí považuje za duševní. V tu chvíli nám do vědomí pronikají myšlenky a city, my však nevíme odkud ani proč. Instinktivně vytušíme, blíží se nemoc, tušíme smutný konec, nenávidíme, milujeme, jde to z našeho vnitřního hlasu, který posloucháme v nejdůležitějších okamžicích našeho života, kdy na našem rozhodnutí, závisí celý náš budoucí život. Toto vše musí mít nevědomou, duševní příčinu.

Existence nevědomých stavů bývá vyvozována jako důsledek zákona příčinnosti. Je zde nutné příčinné spojení mezi popudem zevnějška, jehož následek je vzruch nervový a duševním stavem, který poté následuje. Krejčí se řídí větou o poměru příčiny a následku, která zní: táž příčina má vždy stejný následek.³⁴

Podle Krejčího je významným zdrojem psychologického materiálu pedagogická praxe. Učitel, který má zájem o žáky, může mít téměř přímý pohled do nitra svých žáků. Ve škole se můžeme setkat s celou škálou povah, vloh a nadání, které jsou pod vlivem stejných podmínek. To nám, jako učitelům dává příležitost ke srovnávání. V případě, že učitel položí všem žákům stejnou otázku, ze zkušenosti víme, že odpovědi budou různé. To může být pro učitele signálem k hledání odlišností v žákově nitru. Usnadnit si to může položením otázky zaměřené, podle toho, co o žácích víme. Ideální učitel, který má za cíl žáky něčemu naučit, nebude k vyrovnávání nestejných výsledků používat hrozby, tresty a odměny. Bude si však všimnout individuality žáků, aby jim mohl pomoci. Poznáváním individuality žáků, sbírá učitel psychologický materiál.

Odpůrci říkají, že povolání pedagoga není to stejné jako povolání psychologa. Vykonávání psychologické analýzy v průběhu vyučování není žádoucím prohloubením pedagogické přípravy. Znamenalo by to nejen ztížení učitelovy činnosti. Müstenberg říká, že má učitel děti poznávat ne z hlediska psychologického, ale skrze zájmy a ideály. Učitel nemá být psychologem, i když je pedagogika založena na psychologii. Učitel může využívat poznatků z psychologie, ale neměl by při vyučování psychologii využívat.³⁵

Další oblastí dobře využitelnou k pozorování nitra poskytuje rodinný život žáků. Oproti pedagogické praxi se zkušenosti zde nasbírané dále nevyužívají. Není mnoho rodičů, kteří jsou schopni psychologické analýzy a pokud, nepředávají tyto informace další veřejnosti. Svými psychickými daty a zkušenostmi z tohoto oboru mohou přispět i lékaři.

---

³⁴KREJČÍ, F. *Základy psychologie*. Praha: Dědictví Komenského, 1902, s. 26-27

³⁵KREJČÍ, F. *Základy psychologie*. Praha: Dědictví Komenského, 1902, s. 45-49

Lékaři mají často funkci rádců a důvěrníků mnohých rodin a jednotlivců. Mimo kněze, který působí pouze v kruhu věřících, kterých neustále ubývá, bývají právě lékaři těmi, kteří nahlédnou do rodinných problémů nejčastěji.

Krejčí se zabývá také dětskou psychologií, která popisuje vývoj duševního života od embrya k duševní dospělosti, ta začíná ve chvíli, kdy je člověk sám sebeschopenpozorovat. Od této chvíle, kdy je člověk schopen své nitro popsat slovy, je duševní život přímo dán. Hranice, kdy ještě využíváme poznatků dětské psychologie a kdy už máme předpoklady k dospělému životu duševnímu je velmi nejasná. Nemůžeme ji určit fyzickou dospělostí ani nástupem puberty, pohlavní vyspělostí, ani stářím. Vývoj duševní není stejně rychlý jako vývoj tělesný. Mezi dětmi jsou patrné rozdíly, ať už na základě různého pohlaví, různých společenských tříd nebo různých národností. Krejčí se snaží nalézt společný mezník, nějaký úkaz. Někteří psychologové za tento mezník považují stupeň dosažení sebevědomí, nebo kdy je schopen člověk prožívání všech hlavních emocí. Dle Krejčího je dětský život ukončen momentem, který si dospělý člověk ještě pamatuje. Říká: „*Až kam sahá moje paměť, až tam sahá moje osobnost, a rovněž až tam sahá moje schopnost sebezpozorování.*“³⁶ Pokud dítě ještě není schopno sebezpozorování, je nutné využít zvláštních metod, které proniknou do nitra dítěte. Právě ve chvíli, kdy dítě sebezpozorování zvládá, může se k němu přistupovat jako k dospělému člověku.

Do dětské psychologie Krejčí nepočítá psychologii žakovskou. Jejich hranici určil na 5-6 let. I když je dítě schopno vzpomenout si na okamžiky z dřívějších let, které mohou sahat až do dvou a půl let věku. Tyto vzpomínky jsou však nekontrolovatelné, jelikož nemůžeme určit, zda není vzpomínka například vzpomínkou na vypravování dospělých svědků této události. Významnější je vymezení počátku dětského duševního života, tím i lidského života vůbec. První známkou duševního života by mohlo být známka, že si dítě uchovalo v paměti nějaký dojem, který je poté schopno odlišit od ostatních. Také chvíle, kdy se dítě samo svévolně rozhodne, zde nemůže být pochyb, že to nebyl pouze mechanický reflex.³⁷

U psychologie zvířecí se setkáváme pouze se souvislostí s fyziologickým vývojem, tato souvislost sahá pouze po určité vrstvy živočichů. Poměr duševních a nervových pochodů je stále nedořešen. Víme, že duševní život je u člověka vázán na stav nervového systému. Tudiž zvířata, která nervovou soustavu nemají, nejsou schopna duševního života, jako člověk. Nemůžeme, ale zároveň tvrdit, že organismy, které nervovou soustavu mají, duševního života schopny jsou. Dále není platné, že čím vyvinutější nervová soustava, tím je duševní život na

---

³⁶KREJČÍ, F. *Základy psychologie*. Praha: Dědictví Komenského, 1902, s. 59

³⁷KREJČÍ, F. *Základy psychologie*. Praha: Dědictví Komenského, 1902, s. 49-61

vyšší úrovni. Důkazem mohou být mravenci, či včely, které mají inteligenci mnohem vyšší, než někteří savci a ptáci s vyvinutější nervovou soustavou. Z toho vyplývá, že nelze určit obecnou psychologii zvířat, jež by udávala zákony zvířecí inteligence a vysvětlovala duševní vývoj. Teprve až bude dostatek informací o jednotlivých zvířatech, je možné shrnout obecné zákony a snažit se vytvořit skutečnou psychologii zvířat. Jiný názor na tuto problematiku mají přírodopisci a milovníci zvířat. Podle Krejčího tyto pozorovatele svádí potěšení, které pocítí ují ze svého pozorování, a proto vidí rozumové výkony zvířat v co nejjasnějším světle. Krejčí tohle tvrzení dokládá na příkladu. Pokud chovatel mluví na své zvíře a ono se na něj zadívá, věří, že jeho slovům rozumí. Zvíře poté vedeno svým pudem udělá náhodou to, co si chovatel přál, vzniká anekdota, která se vypravuje dál, než se dostane do literatury jako dokumentární podklad.

Již Platon se zabýval v minulosti duševním životem zvířat. Roztřídil zvířata podle psychické příbuznosti s člověkem. Nejvýše kladl ptáky, pak pozemská zvířata čtyřnohá, poté zvířata plazivá, beznohá a nejnižše zvířata vodní. U tohoto přirovnání k člověku rozhodovaly duševních vlastností, která však byly špatně odhadnuty. Aristoteles přisuzoval zvířatům dvě ze tří částí duše, které přisuzoval také člověku. Tyto dvě se liší pouze tím, že nemají vyšší schopnosti rozumové. Později Descartes zvíře prohlásil, za pouhý automat, který přirovnával ke stroji. Přidával, že zvířata nemají duši ani cit. Locke k tomuto tvrzení měl malou výhradu a to tu, že i když je zvířecí duše hmotná, tedy není duší, má zvíře schopnost myslet. Roku 1749 podal celou soustavu zvířecí psychologie Meier. A v Německu se také utvořila společnost pro zvířecí psychologii, která v letech 1742 – 1745 vydala několik spisů.

Krejčí k problematice psychologie zvířat dodává. Otázka jako taková, zda mají zvířata duši, by měla být odstraněna. Měla by se řešit spíše otázka, které zvířecí činnosti můžeme pokládat za uvědomělé. Ani fyziologie, ani srovnávací anatomie nemohou být východiskem, nýbrž jen pomůckou. Měla by být stanovena metoda, která by nebyla stejná se srovnávacím postupem věd přírodních. Díky těmto nedostatkům poskytuje zvířecí psychologie, psychologii lidské velmi málo informací.³⁸

Nedostatky v psychologii dětské a zvířecí doplňuje Krejčí studiem života „zrůd a pláňat“ člověčích. Těmito pojmy myslí, nešťastná lidská individua, jejich vývoj byl poznamenán nemocí, poškozením orgánů, nebo postaven do abnormálních okolností. Již pozorování nevidomých a hluchoněmých, doplňují se zkušenosti o normálním duševním životě. Ti však mají stejnou schopnost sebepozorování, takže máme k jejich nitru stejný

---

³⁸KREJČÍ, F. *Základy psychologie*. Praha: Dědictví Komenského, 1902, s. 63-70

přístup, jako k nitru jiných lidí. Významnější jsou případy, kdy člověk přijde o zrak, nebo sluch v průběhu svého života. Příkladem je případ jedné holčičky, která přišla o zrak i sluch ve třech letech věku. Správnou výchovou bylo dosaženo toho, že byla schopna nejen dorozumívat se s okolím, ale i sebe samu do jisté míry pozorovat. Díky těmto případům zjišťujeme, jakou mají jednotlivé smysly účast na vývoji inteligence. Můžeme poté zkoumat platnost obecných zákonů vyvozených z pozorování života bez postižení.³⁹

Na odstranění vad v sebepozorování a pozorování duševního života u jiných lidí byl učiněn experiment s experimentem. Takto je nazýván Krejčím, jelikož dle jeho mínění je experiment v psychologii nemožný. Moderní experimentální psychologie má daleko k experimentální fyzice. Experiment je druh pozorovací metody, která se neomezuje pouze na pozorování nějakého děje, ale snaží se některé děje přímo vyvolat nebo změnit, za účelem stanovení jejich souvislostí. Někdy nestačí k experimentu pouze změnit nebo vyvolat nějaký děj. Zavřeme – li zvíře do klece, změním tím jeho podmínky života, na základě změny těchto podmínek, může zvíře svůj dosavadní život změnit, jindy zvíře žije jako dřív. Pokud zvíře začne umírat, nevím co je z tohoto seskupení podmínek prvou příčinnou. Samotné zavření do klece je komplex mnoha podmínek, příčinu úmrtí, zde musíme hledat, jelikož víme, že zvíře umírá i na svobodě. Přivodili jsme zde úmyslně nějaký děj, ale příčinu jsme nenašli. Nejedná se tedy o experiment. Experimentem je, když pozorováním zjistím, že příčinou roztažení těles je teplo, a změním děj tak, aby se postupným zvyšováním teploty zvětšil objem tělesa. Mám zde jistotu, že teplo je skutečnou příčinou roztažení, mohu poměr příčiny a účinku vyjádřit matematickou rovnicí. Toto je příklad experimentu, který se provádí s úspěchy v přírodních vědách.

Experiment v psychologii není možný. Jelikož nemůžeme sami sebe přesně pozorovat, nemohu ani sám se sebou experimentovat. S jiným člověkem je možné experimentovat, pouze za předpokladu, že by se příčina dala izolovat a všechny ostatní podmínky děje eliminovat. Problémem zde je, že nelze eliminovat vůli člověka. Při každém pozorování člověka, jsme odkázáni na jeho slovní vyjádření, nebo na jiné vnější projevy. Musíme tedy také spoléhat, že je schopen sám sebe dobře pozorovat. Pokus je mimo jiné ovlivněn i tím, že člověk se soustředí na pozorovanou věc, i když neví, co je pozorováno, je ve střehu. Toto vše mění děj, který by mimovolně probíhal jinak. Krejčí končí tuto úvahu o experimentování tím, že psychologům zbývá jen doufat, že se jednou podaří vůli eliminovat.⁴⁰

---

³⁹KREJČÍ, F. *Základy psychologie*. Praha: Dědictví Komenského, 1902, s. 71

⁴⁰KREJČÍ, F. *Základy psychologie*. Praha: Dědictví Komenského, 1902, s. 72-75

2.1.1 Vědomí

Na nejvyšším stupni duševního vývoje je výrazem sebevědomí slovo já, které nemůžeme za žádných okolností odstranit z vědomí. Vždy mluvíme – li o vědomí, je zde i zmínka o tom, že si to uvědomuji já. Reálný duševní jev, nelze jinak vyjádřit, je to výsledek sebezpozorování. Z toho plyne, že v každém duševním ději, při každém uvědomění, je kromě obsahu, který si uvědomujeme i subjekt uvědomující si. Kdykoli se mluví o duševním ději, je přítomné i sebevědomí, které se vyvíjí z pouhého vědomí. Sebevědomí má určité stupně, počáteční neurčité sebevědomí se vyvíjí k jasnému a určitému sebevědomí. Dle Krejčího by se pojmy vědomí a sebevědomí sobě rovnají. Jde říci, že ze sebevědomí se vyvíjí vědomí o okolním světě. To na základě toho, že uvědomění si, že se se mnou něco děje, probíhá dříve než rozeznání toho, co se mnou děje a proč.⁴¹

Máme různé stupně vědomí. Důvodem k tomuto dělení jsou rozdíly mezi jednotlivými jevy. Z plného stavu vědomí, přecházíme pozvolna do úplného nevědomí. To lze pozorovat při usínání, při zamýšlení se. Opačný přechod od nevědomí k vědomí zažíváme při probouzení se ze spánku, z mdloby, při vzpomínání se. Člověku se ve snech, v hypnóze, či v extázi projevuje jiný duševní život, zdá se mu, že si tytéž dojmy uvědomuje jinak. Podobné rozdíly vidíme při srovnání života dítěte a dospělého, nebo člověka vzdělaného a nevzdělaného. Když poté postavíme tyto rozdíly do řady, bude se jevit jako vývojová řada vědomí a rozdíly jejích členů jako stupně. Jako příklad můžeme dát dvě osoby, dívající se na složitý stroj, uvědomění dojmů bude stejné, ale bude odlišné, co si o tom stroji uvědomují. O to větší bude rozdíl, pokud je jeden odborník a druhý laik.

Abnormální myšlení psychicky narušených lidí se liší od normálního stavu pouze obsahem uvědoměným. Tato abnormálnost nezáleží na odlišnosti uvědomění, ale na abnormálnosti dojmů. Tyto dojmy, jsou jiné než v organismu zdravého člověka, narušený člověk si nemůže uvědomit stejné dojmy, ale to, co si uvědomuje, si uvědomuje stejně jako člověk zdravý. Narušený člověk má stejné city, vůli, paměť, jenže je nevyužívá ve chvílích, jako zdravý člověk. Vědomí je tedy vždy stejné. Krejčí říká, že by se tyto popsané stupně vědomí, měly z psychologie odstranit. Narušují podle něj terminologii psychologie.⁴²

---

⁴¹KREJČÍ, F. *Základy psychologie*. Praha: Dědictví Komenského, 1902, s. 131-136

⁴²KREJČÍ, F. *Základy psychologie*. Praha: Dědictví Komenského, 1902, s. 140-141

2.2 Psychologie myšlení

2.2.1 Řeč a myšlení

Snaha o sebezachování vedla člověka žijícího ve společnosti a odkázaného na spolupráci s ostatními k tomu, aby se s ostatními snažil dorozumět. Lidé společně prováděli práce, kdy často nebyl předem určen jejich cíl. Ten často vyplýval z nahodilých okolností. A k tomu je třeba dorozumět se. Musí vědět, co budou dělat. Aspoň při první činnosti, než dojde k zmechanizování. Od primitivního čítí a vnímání musel být učiněn další krok. K tomu by nemohlo dojít bez dorozumění. Tuto potřebu měl člověk vždy. Výsledkem je řeč. Myšlení se děje prostřednictvím slov. Mluvení nerovná se myšlení, nejedná se o totožné pojmy. Myšlení může mít větší rozsah než mluvení. Kdo mluví, tedy myslí, to však nevyklučuje, že by myšlení nebylo možné bez řeči. Krejčí uvádí, že existují výjimky, kdy myšlení probíhá beze slov. Například lidem, kterým bylo odepřeno naučit se řeč, protože byli od začátku odloučeni od společnosti. Ti však zakrněli v duševním vývinu.⁴³

Jak vznikla řeč? Na to musí odpovědět psychologie. Problém původu řeči je psychologický. Dle Krejčího by se k němu mohla hlásit nanejvýš sociologie, neboť řeč je jevem společenským. Řeč je výsledkem snahy dorozumět se, což je zase výsledek snahy sebezachování společenského soužití. Nejedná se o konkrétní řeč, kterou mluvil člověk na počátku vývoje. Nejde o to, jak člověk mluví, ale že mluví. Řeč je slyšitelný výraz toho, co se děje v jeho nitru, učiněný za účelem dorozumění, případně prostředkem dorozumění.⁴⁴

Krejčí míní, že co je dnešnímu člověku vrozeno, schopnosti, s nimiž přichází na svět, jsou výsledkem tisíciletých rodových zkušeností přenášených děděním. Pračlověk tyto schopnosti neměl, musel je nabýt zkušenostmi, které se dalšími generacemi znásobovaly. S hotovou řečí se člověk nerodí, každý se ji musí učit. Ale s vývojem lidstva to jde či dál tím snáze.⁴⁵

Než se lidé dokázali domluvit řečí, museli se nějak dorozumívat. A to dorozumívat se tak, jak uvádí Krejčí, že museli způsobit to, že někdo jiný věděl, jaký stav vědomí má ten druhý. Musí jít o něco viditelného, slyšitelného, smysly vnímatelného. Jde o posun, tj. změnu na povrchu těla, která se druhému člověku jevila nějakým způsobem, z kterého usoudil na určitý stav vědomí toho druhého. Buď slyšitelně, nebo viditelně. Každý stav vědomí je provázen tělesnou změnou, často patrnou i na povrchu těla. Je nutné, aby člověk sám na sobě

---

⁴³KREJČÍ, F. *Psychologie IV*. Praha: Dědictví Komenského, 1910, s. 4-10

⁴⁴KREJČÍ, F. *Psychologie IV*. Praha: Dědictví Komenského, 1910, s. 10-14

⁴⁵KREJČÍ, F. *Psychologie IV*. Praha: Dědictví Komenského, 1910, s. 19-20

poznal, že určitý stav vědomí je doprovázen nějakou změnou, pohybem. Z toho pak odvodil, že pokud vidí obdobné pohyby u jiného, že ten zažívá podobný stav vědomí, např. bolest. Posun je nejpřirozenější prostředek k dorozumění, jehož se člověk instinktivně chopil, jakmile šlo o naléhavé dorozumění. Neměl jiného. Každý jiný prostředek vyžadovalby předchozí dohody a to je něco, co na prvním stupni duševního vývoje a bez nějakého hotového již dorozumivacího prostředku mysliti se nedá, jak už Epikuros správně usoudil. Řeč je vždy doplňována posunováním. Při vyšším stupni vzrušení, kdy řeč selhává, ji nahrazuje posun. Způsob gestikulace souvisí s celkovým duševním rozpoložením, souvisí i s tím, jaké jsme národnosti, se stupněm vzdělání. Posuny jsou obecně srozumitelným prostředkem dorozumívání.⁴⁶

Původní přirozená posunková řeč se vyvíjela, aby byl rozmanitější duševní život. K ní byly přidány posunky umělé. Nejvíce umělých znamení bylo vytvořeno v posunové řeči hluchoněmých, kterou se dorozumívají hluchoněmí mezi sebou a mluvící s hluchoněmými. Jedná se o soustavu prstové abecedy vyvinutou ve Španělsku. Principem je napodobení psacích značek pohyby prstů. Naopak francouzská a německá škola se snaží využívat pouze přirozené posunky. Liší se tím, kolik uměle vytvořených posunů ta která škola obsahuje a tím, že francouzská přihlíží k tomu, co je psychologicky přiměřenější, německá k tomu, co má mravní cenu. Francouzská klade důraz na využití zbylých smyslů, německá se snaží nahradit scházející smysl zrakem a hmatem.⁴⁷

Posunkové soustavy jsou dvojího druhu. Ukazovací a znázorňovací. Znázorňovací se dělí na napodobovací, souznačné a symbolické. Nejpůvodnější, nejsrozumitelnější a nejobecnější je posun ukazovací. Jeho vztah k stavu vědomí je ihned patrný. Napodobovací posuny jsou kreslicí a plastické. Buď se třeba nakreslí do vzduchu obrys předmětu, nebo se naznačí formou prstů a jiných částí těla, vytvoří se tedy jeho model. U plastických posunů se například slunce vyjádří obloukem vytvořeným z ukazováčku a palce obou rukou. Souznačnými posuny se nenaznačuje předmět samotný, ale nějaká jeho charakteristická vlastnost. Například ticho označujeme posunem, který děláme při napomínání k tichu. Předmět nebo nějakou činnost formou asociace vyjadřují posuny symbolické. Znamení osla – obrys uší se užije na označení hlouposti. Krejčí se zabývá otázkou, proč posunová řeč člověku nestačila, proč se vyvinula řeč mluvená, když je daleko nesnadnější. Je tomu proto, že nedostatků posunové řeči je příliš mnoho vzhledem k řeči mluvené. Řeč mluvená je daleko praktičtější, pohodlnější, časově úspornější. Například při nějaké pracovní činnosti bychom

---

⁴⁶KREJČÍ, F. *Psychologie IV*. Praha: Dědictví Komenského, 1910, s. 20-24

⁴⁷KREJČÍ, F. *Psychologie IV*. Praha: Dědictví Komenského, 1910, s. 27-30

nemohli bez přerušení vůbec komunikovat. Mluvit se dá i za tmy, posunková řeč je dále „pomalejší“. Posunkovou řečí téměř nelze vyjádřit abstraktní pojmy. Nevystihneme jí všechny detaily, daleko častěji vznikají nedorozumění.⁴⁸

Aby se z posunování mohla vyvinout řeč mluvená, muselo posunování obsahovat „zárodek“ – *posun zvukový*. „*Čím intenzivnější dojem, čím citovější člověk, čím méně vzdělaný a následkem toho méně schopný se ovládati, tedy také čím méně vyvinutý člověk (dítě, divoch!), tím jsou u něho vyrážení zvuku častější, takže na primitivním stupni, každý trochu silnější dojem byl provázen křiky*.“⁴⁹ Ty části organismu, jichž činností se uskutečňuje mluvení, se nazývají mluvidly. Velmi důležitý pro řeč je jazyk. Nejvýznačnější vlastností zvukových prvků mluvené řeči je artikulace. Řeč souvislá, dávající jasný smysl. Oproti nesouvislým zvukům, neartikulovaným výkřikům. Fonetika artikulaci chápe jako rozčlenění zvuků na hlásky, jako podmínku lidské řeči. Na rozdíl od zvířecích zvuků, které ovšem člověk také může vydávat.⁵⁰

Při motorické reakci, která je spojena se zvukem, stává se tento výraznějším a tvoří se zvukové posuny, které společně s nezvukovými slouží dorozumívání. Ty, které provázejí citové vzrušení, a staly se jeho výrazem, se nazývají citoslovné, interjekcionální. Jde o zvukové posuny vyjadřující cit. Užíváme je bezděky, tehdy, kdy se nelze dorozumět mluvenou řečí. Dalšími jsou napodobivé posuny zvukové, onomatopoické. Užíváme jich zejména v těch případech, kdy není možné se dorozumět obyčejnými slovy. Děti například označí krávu „búbú“ s gestikulací. Přímo napodobují zvuk vydávaný předmětem. Posuny zvukomalebné nevznikají bezděčnou ani úmyslnou snahou napodobit nějaký zvuk, ale pocházejí z pohybů, kterými bezděčně napodobujeme viděný pohyb. Posuny, které jsou projevem vůle učiněným vědomě za účelem obrácení pozornosti druhé osoby k tomu, co má být teprve sděleno, se nazývají posuny upozorňovací. Například zvoláním haló!, na někoho vzdáleného nebo toho, kdo nás nevidí.⁵¹

Přeměnou zvukového posunu ve slovo byl dán základ k vývoji řeči. Jestliže se každý zvukový posun mohl stát slovem, nemůžeme původ řeči hledat výlučně ani v citoslovcích ani v napodobivých zvucích. Obě teorie jsou zevšeobecněním, ani jedna z teorií nepostačuje. Dítě ve snaze mluvit nebo spíše zvukem vyjádřit bezděčně svůj cit, reflexivně a beze snahy domluvit se, pronáší slabiky, například ma, ta. Rodiče se domnívají, že se snaží některého z nich oslovit. A jim připisují smysl, který není pravdivý. Dítě zpočátku nečiní rozdíl mezi

⁴⁸KREJČÍ, F. *Psychologie IV*. Praha: Dědictví Komenského, 1910, s. 30-36

⁴⁹KREJČÍ, F. *Psychologie IV*. Praha: Dědictví Komenského, 1910, s. 36

⁵⁰KREJČÍ, F. *Psychologie IV*. Praha: Dědictví Komenského, 1910, s. 36-43

⁵¹KREJČÍ, F. *Psychologie IV*. Praha: Dědictví Komenského, 1910, s. 47-52

mama a papa, až po náповědě a spolupráci s rodiči začne rozeznávat, komu který zvuk patří. Řeč tedy vznikla osamostatněním zvukových posunů vůbec. Interjekcionálních a napodobivých. A utvořením slov.⁵²

Dříve ovládal člověka cit, jeho jednání určovala příjemnost nebo nepříjemnost dojmu. Aby však bylo dosaženo sebezachování rodu, nestačila pouze orientace citem. Bylo potřeba volit i nepříjemné. Tím se dostalo při jednání na rozum, úvahy založené na zkušenosti, na věděni. Cit se stal podřízeným. Obsahová stránka byla v převaze a stala se rozhodujícím faktorem pro duševní život. Vycházejíce od slova, je vystižen vývoj duševní stránky obsahové, jejíž výrazem je řeč. Zároveň je tím vystižen vývoj duševní vůbec. Pokud bychom vystihli duševní vývoj po stránce citové nebo snahové, byl by tím také vystižen vývoj v celku. Ale citový vývoj je nám bez znalosti vývoje po stránce obsahové nesrozumitelný. A na základě citového nebo snahového vývoje by nám zase byl nepochopitelný vývoj po stránce obsahové.⁵³

2.2.2 Poznávání

Cílem myšlení je, dle Krejčího, poznávání. Výsledkem vědomého přizpůsobování je věděni. Cílem myšlení, souzení a poznávání je pravda. Pravda je shoda myšlenky se skutečností. Předpoklad o pravdivosti myšlenky se nazývá vírou, tj. přesvědčení o pravdivosti myšlenky vlastní nebo cizí. Zpočátku je víra provázející myšlení bezděčná, neuvědomělá. Člověk věří, i když o tom neví. Myšlení bylo naprosto konkrétní, abstraktního myšlení nebyl zprvu schopen. Bezděčná víra v pravdivost myšlení, všeho co vnímal a ve skutečnost všeho, co a jak si představoval, se stávala časem uvědomělou tehdy, kdy si člověk uvědomil omyl. Trvalo dlouho, než si uvědomil, že jeho myšlení nebylo v určitém případě správné. Mohl si sice omyl uvědomit, když se výsledek neshodoval s předpokladem. Ale toho nebyl zpočátku schopen. Podléhal okamžitým dojmům, lehce se vzdal původní myšlenky, snadno zapomínal a nesrovnával. Tak jako jde těžko přesvědčit děti o pravdě, i když je zcela zřejmá, tak těžké to bylo i u našich předků. Dlouho jim trvalo, než se dali poučit zkušenostmi a pochopili svůj omyl. Když si pak omyl uvědomili, nastala úplná nedůvěra v myšlení, nastala doba pochybování a uvažování. Nastala potřeba ujišťování se, že myšlení je pravdivé. Víra se stala vědomou, protože rozpoznal, čemu a kdy může uvěřit, na co se může spolehnout, od toho, čemu věřit nemůže. Ujištění o pravdivosti myšlenky, ať to bylo cokoliv, byl důvod. Pro svoji pravdu hledal důvod, uvědomoval si, že věří, spolu s uvědoměním, proč věří. Důvody

---

⁵²KREJČÍ, F. *Psychologie IV*. Praha: Dědictví Komenského, 1910, s. 56-60

⁵³KREJČÍ, F. *Psychologie IV*. Praha: Dědictví Komenského, 1910, s. 70-71

zpočátku čerpal z vlastní zkušenosti. Při svém myšlení se mýlil a ve svém myšlení zkoumal příčinu omylu. Jeho zkušenosti byly měřítkem pro vše ostatní a pro posouzení sdělení jiných. O tom co nikdy neviděl a neslyšel, si nechal všechno namluvit. I při své lehkověrnosti brzy poznal rozdíl mezi tím, že je něco jiného věřit sobě a spoléhat se na svoje vlastní zkušenosti, a tím, přijímat zkušenosti cizí. Jiným bez podmínky nevěřil a jejich myšlenky kontroloval podle svých zkušeností.⁵⁴

Bezpodmínečné věření někomu jinému je víra v autoritu. Musí se jednat o člověka, o kterém je druhý přesvědčen, že ví, že zná věci, ke kterým druhý vlastní zkušeností nedospěl a nevěří, že by k nim sám dospěl. Kdo umí něco, co my ne, je nám v daném oboru autoritou. Lékař, inženýr, advokát, ti jsou dle Krejčího, autoritami vůbec. Otec je autoritou svým potomkům, učitel svým žákům. Starší mladším. Pokud člověk považuje druhého za autoritu, musí mít záruku, že je v daném oboru lepší, znalejší. A to samozřejmě subjektivní. Může jít o sugestivní vliv osoby, někoho kdo nám imponuje, mnoho dokázal, vyniká silou, vyšším společenským postavením, umí vnutit druhému svou vůli, budí v jiných hrůzu, koho naopak obdivují a ctí. Hrozí zde slepá víra, nekritický pohled a přecenění druhého. Nebezpečný je i vliv tužeb a přání. Co si lidé sami přejí, tomu rádi věří. Přání nahrazuje zkušenost. Známe také autoritu nadpřirozenou, založenou na náboženské víře. Jedná se o touhu, která nejde zaručit obyčejnou zkušeností. Představy o nadpřirozených bytostech vznikaly bezprostředním vnímáním a člověk byl s nimi v bezprostředním styku. Báł se jejich moci. Byly pro něj autoritou, od nich záviselo vyplnění jeho přání a tužeb. Byl o jejich existenci přesvědčen stejně jako o existenci tvorů přirozených. Nepotřeboval v ně věřit. Dalším stupněm bylo to, že člověk nebyl v bezprostředním styku s nadpřirozenými bytostmi. O jejich existenci byl přesvědčován jinými, těmi, kteří s nimi přicházeli v bezprostřední styk. Tento nepřímý styk byl prostřednictvím autorit – kněží. Člověk tedy věřil lidem, aby mohl věřit bohu. Náboženská víra má tedy dvě složky. Starou, věření bohu jako autoritě zaručující pravdu. A novou, víru v existenci boha. Té nebylo dříve zapotřebí. Člověk se chce dát přesvědčit o tom, po čem touží. A dá se přesvědčit snadno – věří.⁵⁵

Pravdivost myšlenky je subjektivní nebo objektivní. Pokud sám rozhoduji o pravdivosti myšlenky, bez ohledu na ostatní, je pravdivost myšlenky subjektivní. Pravdivost je zaručena jen pro mne a pouze mnou. Myšlenka se však může shodovat se skutečností i proti přesvědčení mému a jiných. Pak je její pravdivost objektivní. Souhlasem jiných v případě společné činnosti dospívá člověk objektivní pravdivosti. Avšak ani ve všeobecném uznání

---

⁵⁴KREJČÍ, F. *Psychologie IV*. Praha: Dědictví Komenského, 1910, s. 116-121

⁵⁵KREJČÍ, F. *Psychologie IV*. Praha: Dědictví Komenského, 1910, s. 121-125

není záruka objektivní pravdivosti. Za kritérium pravdivosti se uzná až důvod, o němž nikdo nemůže pochybovat. Musí jít o myšlenku, která se opírá o důvod, který je subjektivně přesvědčivý KAŽDÉMU. Společně uznávanou pro zjišťování pravdivosti myšlení je smyslová zkušenost, která je společná všem. Kritériem objektivní pravdivosti je tedy odkaz zkušenosti. Všechno myšlení, které má platit za pravdivé se musí zakládat na zkušenosti. Jediný důkaz pravdivosti záleží na odkazu ze zkušenosti. Co se takto dokázat nedá, o tom nemůžeme být přesvědčeni, že je objektivně pravdivé. Člověk se stále více spoléhat na rozum. Pokud myšlení stavíme proti spoléhání na autoritu a víru, znamená rozum myšlení, jehož pravdivost je zaručena zkušeností. Víra naopak znamená myšlení, jehož pravdivost je zaručena autoritou nebo subjektivním citovým důvodem. Jedinou cestou k objektivnímu poznání je rozum, ne víra. Pravdivé poznání je věděním, a to je výsledkem rozumu. Pravda nabytá rozumem neboli vědecká je pro člověka nejplatnější.⁵⁶

Objektivní pravdivost může být zjištěna pouze díky smyslovému vnímání, díky zkušenosti. Člověk může poznat pouze to, o čem má zkušenost, tedy skutečnost smyslovou, smysly vnímatelnou. Ostatní se vymyká jeho poznání. Myšlením se může dostat za zkušenost, ale pak takové myšlenky zůstávají domněnkami, na jejichž prověření nemá člověk prostředky. Nemůže je dokázat. Vnější svět je sestaven z našich vjemů a my jsme sami sobě předmětem vnímání. Co nevnímáme, to pro nás neexistuje, nevíme o tom. Naše zkušenosti jsou omezeny na jevy, tedy také naše vědění a poznání. Skutečnost sama o sobě, pravá skutečnost nezávislá na lidských poznávacích prostředcích nám není přístupná. Vzhledem k tomu rozlišujeme skutečnost smyslovou od skutečnosti nadsmyslové, skutečnost relativní od skutečnosti absolutní. Stejně tak potom pravdivost relativní a pravdivost absolutní, pravdu relativní a pravdu absolutní, poznání relativní a poznání absolutní. Naše poznání a vědění je relativní. Rozumem se můžeme dopátrat relativně pravdivých myšlenek, ale absolutní pravda, pravá podstata věcí, mimosmyslový svět zůstane lidskému rozumu nepoznána. K zjištění pravdy máme, dle Krejčího, k dispozici rozum, proto se absolutní pravdy a určitého vědění o nadsmyslnu nemůžeme nikdy dopátrat. Naším údělem je poznání relativní pravdy. Nepoznatelnost transcendentna rozumem sloužila jako důvod pro náboženskou víru. Byla snahou dopátrat se poznání podstaty věci jinak než rozumem. Psychologie konstatuje, že tato snaha, pokud by měla vést k objektivně pravdivému vědění, je bezvýsledná. Metafyzika tedy je pouze soustavou domněnek o transcendentnu.⁵⁷

---

⁵⁶KREJČÍ, F. *Psychologie IV*. Praha: Dědictví Komenského, 1910, s. 125-130

⁵⁷KREJČÍ, F. *Psychologie IV*. Praha: Dědictví Komenského, 1910, s. 131-134

Souhrn vědění, myšlenek objektivně pravdivých, souhrn poznatků nazýváme vědou. Jde o souhrn objektivních myšlenek, souhrn vědění, k nimž dospělo lidstvo, nikoliv jednotlivce. Výsledek obecných zkušeností. Cílem všeho myšlení a poznávání je uvědomění si životních podmínek, uvědomění si poměru člověka k jeho okolí, vnějšímu světu. Poznávání v souvislostech je budoucností, může také poznat omyly a těch se posléze vyvarovat. Věda je soustava poznatků. Od objektivního vědění jednotlivce se liší právě soustavností. Praktické poznávání se doplňuje teoretickým. Věda je soustavnou prací za účelem hledání pravdy. Jde o stanovení poměru člověka k veškerenstvu jako celku, pochopení smyslu života a jeho cíle. Nebezpečné je hledání absolutní pravdy, která je člověku nedosažitelná. Odvrací se od života a jeho skutečných potřeb, znesnadňuje spolužití falešným, utopistickým chápáním jeho podmínek vzhledem k jeho imaginárnímu cíli. Věda je pro život. Problémy, které si klade, jsou přímo nebo nepřímo spjaty se životem. Důležitým faktorem je zvědavost. Ta pravá je vědecká. Ta, která pochází ze snahy získat co nejvíce vědění, a je nutná v konkurenci ve společnosti není pramenem vědeckého ducha. Lidstvu se, dle Krejčího, nejedná o to, aby vědělo mnoho, ale o to, aby vědělo, co potřebuje. Poznávání je uvědomování si životních podmínek, které se mění, čím více lidí se spojuje k soužití a čím rozmanitější potřeby vznikají vývojem společenského života. Proto musí tedy i poznávání a věda postupovat. Rozum a instinkt se vzájemně doplňují a opravují. Jsou výrazem jedné a té samé zákonitosti vládnoucí člověkem. V rozumu je uvědomělá, v instinktu neuvědomělá. Věda je cílem, ke kterému směřuje duševní život po stránce obsahové. Vědění pravdivé, objektivně zjištěné. Tedy pravda, alespoň ta relativní.⁵⁸

Krejčí se domnívá, že úkolem psychologie je stanovení příčin omylů a vysvětlení vzniku omylů. Příčinou vzniku omylů je nesprávné souzení. Soudy se dějí při vnímání, při představování (reprodukcí), při myšlení abstraktním. Tolik je i druhů omylů:

- klamy smyslové – vznikají nesprávným souzením při vnímání
- mamy – vznikají nesprávným souzením při reprodukci
- logické chyby – omyly v užším smyslu, vznikají nesprávným myšlením pojmovým

Klamy smyslové, tedy omyly vzniklé nesprávným souzením při vnímání. Vnímání samo neklame subjektivně. Co vidím, je takové, jak to vidím a nemohu to vidět jinak. Smysly neklamou, ale klamu sám sebe, když o tom, co smysly podávají, soudím nesprávně. Klamy vznikají nutně, jsou neodstranitelné. Když se mi něco zdá větší, než ve skutečnosti je, budu to vždycky vidět větším, i když si budu uvědomovat omyl a budu se snažit vidět to správně. Dá

---

⁵⁸KREJČÍ, F. *Psychologie IV*. Praha: Dědictví Komenského, 1910, s. 134-138

se opravit soud vzniklý klamně, můžu si uvědomit skutečný, pravý stav věcí. Uvědomím si, že předmět se nepohybuje, i když ho vidím se pohybovat. Klamy smyslové vznikají z neshody dvou smyslů při odhadování totožnosti nebo různosti. Dva vnější podněty, které u jednoho smyslu způsobují různé dojmy, u druhého smyslu způsobují stejné dojmy. Rozum rozhoduje, které vnímání je objektivnější. Zda má například pravdu zrak nebo hmat. Někdy je spolehlivější zrak, jindy hmat. Smyslové klamy vznikají i při vnímání jednoho a téhož smyslu užitím téhož měřítka v případech způsobenými různými příčinami. Když například stojíme pod horou, nemáme představu o její velikosti. To až poté, kdy ji z větší vzdálenosti srovnáme s jinými předměty. Nebo hvězdy na nebi se nám zdají být stejně vzdálené a přitom jsou ve vzdálenostech obrovské rozdíly. Klamy mohou vznikat neshodou dvou měřítek u jednoho a téhož smyslu při složitějším úkazu. Vznikají buď zužující, zmenšující nebo naopak zveličovací tendence. Reproductivní činností vznikají mýmy, halucinace. Vybavení je takové živosti a určitosti, takže se vyrovná vjemu. Takže ji od vjemu nerozeznáme. Halucinace jsou tzv. vybaveninami, které pokládáme za vjemy. Nemají příčinu v bezprostředním, přítomném smyslovém dojmu. Jedná se o představy, jejichž obsah promítáme do vnějšího světa. Vidíme něco, co před námi není, slyšíme něco, aniž cokoliv jakýkoliv zvuk vydává. Jedná se o halucinace zrakové, sluchové, hmatové, čichové, chuťové, mámení jednoho nebo více smyslů. Halucinace má člověk pouze v bdělém stavu, vedle vjemů. Fyziologickou příčinou halucinací je všechno, co způsobuje překrvení nebo naopak nedokrvení mozku. Překrvení mozku se dostavuje například při nemocech provázených horečkou, jako jsou sluneční úpal, zánět mozkových blan. Nedokrvení při epileptických záchvatech. Příčinou dále mohou být vysilující činnosti, tělesná nebo duševní námaha. K halucinacím vede i ztráta krve. Pro halucinace jsou příznivé okamžiky před smrtí. Použití různých jedů. Některé způsobují halucinace děsivé, smutné, vzbuzující zuřivost, jiné rozradostňující, podle nálady a dotčeného smyslu. Psychickými příčinami halucinací jsou duševní děje. Přivodí stejný stav organismu jako fyziologické příčiny. Jedná se především o afekty a stavy po nich. Například hněv, strach, úzkost, lítost. Stejně účinky má usilovné zabývání se jednou věcí, uzavření se okolnímu světu. Vznětlivé povahy s bujnou fantazií mají k halucinacím větší sklony než lidé klidní. Pokud se halucinace neomezuje pouze na jediný vjem, respektive vybaveninu, ale navodí další děj, v němž postižený halucinací hraje úlohu a není pouhým pozorovatelem, jde o vidění. Uvidět ducha, polekat se a utéct – jedná se o halucinaci. Pokud s ním mluvíme, necháme se od něj vodit a přijímat rozkazy – jedná se o vidění.⁵⁹

---

⁵⁹KREJČÍ, F. *Psychologie IV*. Praha: Dědictví Komenského, 1910, s. 139-170

2.3 Psychologie cítění.

2.3.1 O cítění vřbec

Předmětem nauky o cítění je, dle Krejčího, veřkeré duřevní dění pozorované z jedné ze tří stránek, které vykazují každé samostatné duřevní jevy. Cítění není pouhoučástí duřevního dění, netvoří samostatnou část duřevního řivota. Jsou úkazy duřevního řivota, při kterých převládá citová stránka. Těmito úkazy jsou city. Cit je pojmovým vyjádřením citové stránky, rozum obsahové stránky a vůle snahové stránky. Člověk má nejen rozum, ale i cit. Cit se přičí rozumu a pohání vůli. Nejedná se o různé síly, je to celý komplex duřevních dějů. Rozum není nikdy v rozporu s citem, když se k něčemu rozhodnu. Teprve poté, když jsou pro mne nepříznivé následky, svaluji vinu na cit, abych si vysvětlil chybu v rozumovém uvažování. Cítění je uvědomování libosti nebo nelibosti dojmu. Pokud změna organismu prospívá, jedná se o libý dojem. I malá nepříjemnost je na úkor zdraví, naopak i malá příjemnost má kladný vliv na organismus. Každý dojem, který příjemnost zmenřuje nebo odstraňuje je nepříjemný, i kdyby organismu prospíval. A každý dojem, který zmírňuje nebo odstraňuje nepříjemnost, je příjemný, i kdyby sám o sobě byl nepříjemný. Nevědomě účelnou zákonnou nutností probíhající činnost nazýváme pudem. Vřechny činnosti, duřevní děje, kde převládá citová stránka, mají známku nevědomé účelnosti a jsou pudové. City jsou subjektivní, nejsou řádným pramenem objektivního poznání. Proto se Krejčí přiklání k názoru, že není možné chtít nahradit nedostatek rozumového poznání citem. Přirozeným instinktivním jednáním pro zajiřtění existence a vývoje je vyhledávání pocitu libosti a stranění se pocitu nelibosti. Kde si rozum neví rady, jak uvádí Krejčí, je vůdcem cit.⁶⁰

Libost je vždy provázena vyšří činností organismu, tedy přírůstkem energie, míní Dumont. Popud, kterým se přivádí organismu energie, způsobuje libost. Nelibost pak popud, který tuto energii vyčerpává. To však platí pouze v určitých mezích a neplatí to vždy. Münsterberg má za to, že libost a nelibost jsou vázané na počitky pohybové. Libost provází činnost svalů napínacích, nelibost činnost svalů ohýbacích. Podle Lehmana je libost psychický následek toho, že některý orgán nespoteřbuje víc energie, než může být nahrazeno výřivou, nelibost je následkem nepoměru mezi spotřebou a náhradou. Příčinou je buď to, že spotřeba přesahuje náhradu nebo příbytek energie přesahuje maximum, které jsou nervy a orgán schopny zpracovat. Řádná z hypotéz vysvětlujících podstatu citu z řyziologických

---

⁶⁰KREJČÍ F. *Psychologie V*. Praha: Dědictví Komenského, 1916, s. 1-14

podmínek nám nevysvětluje objektivní založení na faktech, že biologicko-teleologický princip platí pro všechny případy libosti a nelibosti na všech stupních duševního vývoje. Platí, že fyziologické změny libosti a nelibosti jsou různé, a že změny spojené s libostmi na jedné straně a s nelibostmi na druhé straně, mají něco společného.⁶¹

Krejčí dále předpokládá, že různé psychické děje a činnosti jsou provázeny zvláštními libostmi, tedy jsou zdrojem zvláštních citů. Z toho důvodu dělíme libosti a nelibosti (bolesti) na tělesné a libosti a nelibosti duševní. U tělesné bolesti máme na mysli poruchu organismu (povrchová poranění nebo vnitřní poruchy orgánů) jakožto její příčinu. U duševní bolesti je příčinou určitá představa. Pro odůvodnění musíme použít mysl, kde je uložena veškerá duševní zkušenost individua. Rozeznáváme tělesné bolesti a rozkoše od bolestí a rozkoší duševních. Dojmy, které způsobují změnu v tělesném organismu, jsou provázeny libostí nebo nelibostí tělesnou. Dojmy, které způsobují změnu především v mysli, jsou provázeny libostí nebo nelibostí duševní. Sem náleží i další případ, kdy se změna týká stejně tak těla i mysli. Libosti a nelibosti jsou odlišné svojí kvalitativní růzností. Za jejich kvantitativní stránku považujeme intenzitu, sílu citu. Při libostech má stupnice intenzity svoji mez, která je označena nelibostí. To znamená, že libost dojmu může stoupat tak daleko, až přejde v nelibost. Nelibé dojmy označujeme zvláštními slovy. Slabší nelibosti nazýváme nepříjemností, nepohodlností. Silnější nazýváme bolestmi. Krajiní mezí může být až ztráta vědomí.⁶²

U této souvislosti Krejčí připomíná, že libost a nelibost jsou provázeny pozorovatelnými změnami na povrchu těla. Tyto změny jsou dílem součástí, dílem následkem reakce, která při každém libém dojmu vede k tomu, aby byl využit ve prospěch organismu a při dojmu nelibém, aby byl škodlivý popud odstraněn. Pokud můžeme z těchto jednotlivých změn usoudit na příjemnost a nepříjemnost, pak jsou výrazem citu. Je obecnou zkušeností, že tak konáme prostřednictvím takových změn, pokud je lze úmyslně vyvolat, kterými se s jinými domluvíme o svých citech, pokud nám nestačí řeč. Rozmanitost citového výrazu je u průměrně zkušeného inteligentního člověka co do kvality i síly velmi velká. Znalost lidí, jejich povah je podmíněna všímavostí a zkušeností člověka. Je potřebná pro společenský život. Libosti, stejně jako nelibosti mají něco společného, což určuje jejich ráz. Podle něho bez uvažování rozeznáme libý dojem od nelibého a také to, má-li libý nebo nelibý dojem někdo druhý. Rozeznáme dobře, kdo má zrakový nebo sluchový dojem a jestli je mu příjemný nebo naopak nepříjemný. Poznáme, jestli je dojem bolestný, jestli bolest tělesná nebo duševní.

---

⁶¹KREJČÍ F. *Psychologie* V. Praha: Dědictví Komenského, 1916, s. 15-24

⁶²KREJČÍ F. *Psychologie* V. Praha: Dědictví Komenského, 1916, s. 38-40

Výrazem duševní libosti je smích. Výrazem duševní nelibosti je pláč. Ze zkušenosti je známo, že smích je zdravý a smutek škodlivý. Smích i pláč nabývají rozmanitých modifikací nejen podle intenzity dojmu, ale i kvality. Existuje více druhů smíchu a pláče vyjadřující různé duševní libosti a nelibosti. Spojují se s jinými výrazovými pohyby charakteristickými pro určité dojmy a dostává se jim zvláštního rázu. Jinak zní smích dobré nálady, jinak smích pohrdavý, smích vyprávěnému vtipu, směšnému zjevu, smích krutého člověka, zoufalce, smích pomsty. U pláče rozeznáváme různé druhy spíše podle intenzity než podle obsahu. Nazýváme je například vzlykot, brekot nebo podle vydávaného zvuku. Označujeme jeho zvláštní ráz – bekot, mekot, vytí, skuhrání. Těžko z něj pak usuzujeme na cit, který by byl pro daný pláč charakteristický. Smích a pláč jsou specifickým vyjádřením lidského výrazu citu. Jsou člověku charakteristické. Složky těchto reflexů jsou pokračováním změny účelné ve smyslu sebezachování.⁶³

Měřítkem intenzity tělesných i duševních libostí jsou, dle Krejčího, výrazové pohyby. Při duševních smích a pláč. Pokud se ke stupňovaným výrazovým pohybům připojí znepravidlená duševní činnost a znepravidlenění tělesných funkcí organismu, stává se intenzita průběhu normálního citového vzruchu vášnivou. Cit přechází v afekt – vášně. Zvášnivěná libost se projevuje změnami, které se nazývají výbuchem, zvášnivěná nelibost pak záchvatem. Organismus se může natolik rozrušit, že může dojít v krajním případě až ke smrti člověka. Většinou člověk radostí pozbyde na chvíli řeči, přestává uvažovat, přestane se smát a dělá věci, které by za normálních okolností nedělal. Skáče, výská, každého objímá. Záchvat začíná náhlým zvolněním představovací činnosti, při silnějším dojmu se zastaví úplně. Projeví se to prudkými pohyby, vytřeštěnými očima, nedostatkem slz, zajíkáním, zástavou dechu. Přestane proudit krev, člověk zbledne, nastane strnulost, která se střídá s opakovanými záchvaty. Mohou nastat mdloby, případně smrt. Celkový ráz průběhu vášnivého vzruchu při duševní nelibosti je deprese. Při vášnivém znepravidlenění mizí rozdíl výrazových pohybů, při nejvyšším rozčilení zmizí úplně. Pak nerozeznáme podle vnějšího projevu, jestli je příčinou jeho abnormálního stavu libost nebo nelibost. Při určité intenzitě výbuch i záchvat začíná leknutím, které může být průvodním jevem vášnivého vzruchu. Jedná se o mechanický následek příliš silného dojmu, zejména smyslového. Zpočátku necítíme ani libost ani nelibost, jako bychom ztratili vědomí. Až se vzpamatujeme z prvního úleku, nastává buď libý nebo nelibý vzruch, výbuch nebo záchvat, leknutí radostné nebo děsivé. Podstatou afektu je vášnivě

---

⁶³KREJČÍ F. *Psychologie* V. Praha: Dědictví Komenského, 1916, s. 47-58

vzrušení, které vychází z mysli a má za podnět vždy představu. Proto není tělesná bolest afektem.⁶⁴

„Afekty čili vášně jsou libostí a nelibostí duševní stupňované ve výbuch nebo záchvat.“⁶⁵

Platí, že cit trvá nezměněn tak dlouho, dokud se nezmění jeho podmínky. V souvislosti s kvalitou a kvantitou pak mluvíme o jeho trvání. O vyznívání citu mluvíme tehdy, když cit trvá déle než popud. Jestliže trvá popud, jímž způsobená změna je spojena s libostí, v nezměněné intenzitě, stoupá libost k vrcholu, kde setrvává jistý čas. Poté libost ubývá tak dlouho, dokud nepřejde v nelibost, která je neodvratným následkem příliš dlouhého trvání. Trvá-li popud, jehož změna je spojena s nelibostí, v nezměněné intenzitě, pak buď přibývá nepříjemností, které přejdou v bolest, nebo začne po jisté době nepříjemností ubývat, až úplně ustanou. Je známo, že při dlouhém trvání popudu ubývá libostí. Při jednoduchých dojmech dosahuje maximum téměř ihned, při složitějších dojmech později. Čím je například složitější výtvarné či literární dílo, tím déle stoupá a trvá estetický zážitek. Avšak i sebelepší prožitek se časem omrzí a nastupuje přesycenost, nuda a touha po změně. Znatelný je také rozdíl mezi tělesnými a duševními libostmi. Krejčí se přiklání k názoru, že tělesné libosti jsou podmíněny jednodušším popudem, duševní pak složitějším. Delší libost máme u zrakových dojmů než například čichových. Zvláštní průběh pak mají chuťové libosti, při nichž se nikdy nedostaví nelibost, ale nemožnost požitku kvůli přesycení. Změny v organismu provázené libostí jsou pro nás prospěšné. Odstraňují nějaký nedostatek, nebo se libostí kladně násobí dosavadní činnost. Pokud je změna organismu provázena nepříjemností, děje se organismu něco na úkor. Organismus buď reaguje tím, že se přizpůsobí dojmu tím, že paralyzuje jeho účinek, což se projeví ubýváním nelibosti nebo tento účinek paralyzovat nestačí, podléhá zhoubným následkům a nelibost se stupňuje. Tyto případy se dají uvést na principu zvyku. Zvyknout si příjemnému dojmu znamená jeho zlhostejnění, pozbytí půvabu, libosti. Navyknutí nepříjemnému dojmu znamená nepocit'ování nepříjemnosti. Pokud však něčemu navykneme, pak se to stává součástí naší přirozenosti, našeho tělesného i duševního já, přestane to být příjemným nebo nepříjemným, ale stává se potřebou, které když nevyhovíme, pocít'ujeme to nelibě. Zevšednění, omrzelost a lhostejnost jsou následky častého opakování dojmů, z kterých jsme měli z počátku příjemné pocity. Čím jednodušší dojmy, tím dříve se dostavuje otupělost, složité dojmy nás zajímají delší dobu.⁶⁶

⁶⁴KREJČÍ F. *Psychologie* V. Praha: Dědictví Komenského, 1916, s. 58-61

⁶⁵KREJČÍ F. *Psychologie* V. Praha: Dědictví Komenského, 1916, s. 62

⁶⁶KREJČÍ F. *Psychologie* V. Praha: Dědictví Komenského, 1916, s. 69-73

City, které trvají delší dobu, kdy veškerá jejich duševní činnost nabývá zvláštního rázu, se nazývají náladami. Vesele naladěný člověk vidí všechno růžově, smutně naladěný naopak černě. Nálada předpokládá trvalou změnu tělesného i duševního organismu. Trvalá změna může být způsobena trvalým popudem nebo následkem silného popudu. Je také možné, aby slabé, skutečně trvalé nebo stále se opakující popudy způsobovaly trvalý stav organismu, který je provázený trvalou libostí nebo nelibostí. Tělesné nálady mají původ v čistě tělesných popudech. Jedině v tomto případě má nálada svůj původ ve slabých popudech. Jinak však nálada může být způsobena pouze silným popudem, který dokáže způsobit trvalou změnu, při níž cit vyznívá. A jen silný duševní dojem dokáže způsobit náladu. Afekty přecházejí v nálady, které jsou sekundárním jevem, vyzníváním afektu. Kolik je možných afektů, tolik je možných i nálad. Nálady vznikající z afektů nazýváme duševními. Od tělesných nálad se liší svým původem, kterým je vždy představa, myšlenka. Náladové vyznívání dojmů je podmíněno tělesnou konstitucí, temperamentem, vším, co má vliv na tělesné zdraví. Snadné podléhání afektům je samo o sobě náladou. Náladou tělesnou, kterou nazýváme dráždivostí nebo nervózností. Smíšeným citem nazýváme střídání libosti a nelibosti. Střídání libosti a nelibosti z jednoho popudu je často vyhledáváno některými lidmi, kteří v něm hledají svůj požitek. Překonávání překážek, vystavování se nebezpečí, sport. To vše navozuje požitek z přemáhání překážek z důvodu představy konečné libosti. Kvůli této představě libosti jsme odhodláni podstoupit nepříjemnost. Již samo odhodláni je provázeno libostí. Pokud bychom o představě konečné libosti dopředu nevěděli, k ničemu bychom se neodhodlali. Byli bychom však donuceni překážku zdolat, byl by to nepříjemný pocit. Po jejím zdolání by se dostavila libost. Oddělená od předchozí nelibosti. Proto by se nejednalo o smíšený cit. Nositelem zvláštní libosti, která je pokládána za libost ze střídání různých citů je představa o budoucí libosti, ne dojmů, které máme při konání takových činů. Pocítíme-li při ubývání nelibosti libost, nejde o splývání, ale střídání dvou citových kvalit.⁶⁷

Vedle síly mluvíme také o hloubce citu. Hloubka citu znamená něco jiného než síla, intenzita, afekt nebo nálada. Hlubokým citem nazýváme takový cit, který jeví svoji sílu nejen delším trváním, ale svými účinky na celou individualitu, na povahu člověka, pokud o ní můžeme soudit z jednání člověka. Hloubka citu záleží na trvalém účinku na volní stránku duševního života. Hloubku citu měříme, dle Krejčího, na základě rozdílu jednání člověka před citem a po něm. Čím je rozdíl větší, ať v kladném nebo záporném smyslu, tím je cit hlubší. Čím dříve se vyrovná rozdíl, tím je cit mělký. O hloubce citu mluvíme pouze u duševních

---

⁶⁷KREJČÍ F. *Psychologie V*. Praha: Dědictví Komenského, 1916, s. 73-80

libostí nebo nelibostí. Jenom duševní city a libosti mohou způsobit, že člověk sám o sobě jinak smýšlí, určuje svůj poměr k ostatnímu světu, a podle toho také jedná jinak než dříve, jinak hodnotí, stává se jiným člověkem. Pokud takovou změnu u člověka pozorujeme, říkáme, že hluboce cítí. Taková hloubka citu má velký význam v mravním ohledu. Čím jsou city hlubší, tím je jejich účinnost jakožto motivů větší. Proto je hloubka citu požadována všude tam, kde jde o uskutečňování ideálů, které vyžadují obětavost a sebezapření. Proto je třeba, aby výchova působila v tom smyslu, aby činila člověka schopným hlubokým citům. Krejčí uvádí, že city musíme dělit podle kvality, vytknout druhy libosti a nelibosti. Podle poměru popudu k organismu tělesnému a mysli, dělíme city na tři třídy. Jestliže popud účinkuje přímo na tělo a změna jím způsobená se dotýká zejména tělesného organismu, mluvíme o citu tělovém. Pokud popud účinkuje současně na tělo i mysl a změna jím způsobená se týká stejnou měrou tělesného organismu i mysli, pak hovoříme o citu smyslovém. City, jejichž popud působí nejprve jen na mysl a skrze ní pak na tělesný organismus, jejichž vznik je tedy v představování, nazýváme hnutím mysli, emocí.⁶⁸

V této souvislosti Krejčí předpokládá, že city dělíme, z hlediska vývoje, na nižší a vyšší. Nižší můžeme předpokládat na nižších stupních a vyšší na vyšších stupních vývoje. Pro život člověka jsou důležité obě kategorie. Ty, které se zdají být pro činnosti a vůbec život nejdůležitější, jsou podle dělení nižší, protože se vyskytují na samém počátku duševního života. O tom, který cit se má považovat za nižší nebo vyšší, nerozhoduje ani jednoduchost nebo složitost. Měřítkem může být pouze stupeň inteligence, kterou předpokládáme jako podmínku výskytu určitého citu. Vyšší city jsou ty, které předpokládají inteligenci vzdělaného člověka, nižší ty, kterých je schopen nevzdělaný člověk. Tělové jsou nižší než smyslové a emoce, které jsou navíc i ušlechtilejší. U emocí nelze stanovit stupnici ušlechtilost. Rozšiřování nižších a vyšších cílů má svůj význam především v pedagogice.⁶⁹

2.3.2 City tělové a smyslové

Tělové city jsou takové, které provázejí dojmy, které se nedotýkají naší mysli. Na vyšším stupni duševního vývoje si však nelze představit dojem, který by se myslí vůbec nedotýkal. Jedná se především o dojmy pocházející z činnosti zažívacích, dýchacích a pohlavních orgánů, orgánů sloužících k pohybu a všech dojmů bolestných. Když máme například hlad, žízeň, je nám špatně od žaludku, pokud jsme unaveni, uhodíme se, tak jsme si hned vědomi, že předmětem dojmu je tělo a jeho ochrana nebo využití dojmu k prospěchu. Při

⁶⁸KREJČÍ F. *Psychologie* V. Praha: Dědictví Komenského, 1916, s. 85-89

⁶⁹KREJČÍ F. *Psychologie* V. Praha: Dědictví Komenského, 1916, s. 107-108

těchto dojmech se nám nehlásí vzpomínky, na jakost citu nemá vliv inteligence, ušlechtilá povaha, nic co je podmíněno individuální zkušeností a složením mysli. Hladovému vzdělanci kručí v žaludku stejně jako nevzdělanému, mají stejný cit, nehledě na rozdíl v jejich vzdělanosti. Cit spojený s tělesnou námahou je u všech stejný, i když jeho projevy zvládáme každý jinak. Proto se lidé o takovýchto citech snadno domluví a docílí shody. Na počátku duševního vývoje měl člověk jen city tělové. I smyslové dojmy byly na počátku provázeny pouze city tělovými. Původně se jednalo pouze o ochranu organismu. Nyní mají smyslové dojmy vztah k mysli a cit jimi vzbuzený má zvláštní ráz, od jenom tělových citů odlišný. Při sluchových a zrakových počítcích není přímý vztah ke zdraví organismu, mimo případů neadekvátních a příliš intenzivních popudů. Dnes je lidský organismus vyvinut tak, že jeho fyzický život je možný bez obou smyslů. City, které odpovídají obměnám životního pocitu, nazýváme tělesnými náladami (dispozicemi). City tohoto druhu trvají dlouho, což je známkou nálad. Patří sem tělesné nálady jako nálada zdravoti, ochablosti, veselosti. Při těchto náladách si uvědomujeme celkový stav organismu, aniž máme tušení o příčině v nějakém počítku. Pak jsou tělové city, při nichž se hlásí do vědomí nějaký počíteček vedle celkového stavu. Takovým druhem nálad jsou hlad a žízeň. Hlad není citem smyslovým. Nemusíme volit vhodné ukojení potřeby organismu, což může být i jeho záhubou. Proto jde o tělový ráz citu, který nezávisí na smyslových dojmech. Tělovým citem je i hnus. Nelibost vznikající při stavu hnusu má svůj zvláštní ráz od počítků provázejících změny zažívacího orgánu, a proto jde o tělový cit.⁷⁰

Cit únavy je tělesný i duševní. I duševní citsouvisí se stavem těla. Stav únavy má pouze fyziologické příčiny. Takzvaná duševní únava se týká těla. Jde o vyčerpání energie v nervovém ústředí, v mozku. Duše se neunaví. Fyzická únava způsobená fyzickou námahou činí neschopným k práci duševní a naopak únavná duševní práce činí neschopnými všechny údy. Proto nelze duševní únavu odstranit fyzickou prací. Střídání duševní práce může být prospěšné pouze tehdy, nenastala-li dosud duševní nebo fyzická únava. Únava je jakýmsi ochranným prostředkem proti úplnému vyčerpání. Únavu vzniklou jednou činností nemůžeme zahánět jinou činností. Princip střídání přináší osvěžení pouze tehdy, nenastala-li dosud únava. Za opačných podmínek vniká zvláštní nelibý cit z nezaměstnanosti čidel – smyslový hlad. Energie potřebné k činnosti orgánu je dost, ale nedostatečně se vyčerpává. Dochází k neklidu, nedočkavosti. Aby nedošlo k duševnímu rázu, je třeba zahnat tento stav nějakou fyzickou činností. Následkem takové nálady, jinou stránkou téhož stavu organismu je

---

⁷⁰KREJČÍ F. *Psychologie* V. Praha: Dědictví Komenského, 1916, s. 130-137

roztržitost. Neklid, nedočkavost, kterými tuto náladu, v počátcích pouze tělesnou označujeme, však není neklidem, který vzniká při očekávání něčeho určitého. Poskytnutím toho, co si organismus žádá, jsou libé city. Ty jsou způsobeny nevyčerpávanou nahromaděnou energií. Každá sebeprimitivnější činnost, jinak mechanicky a citově neutrálně probíhající, se stává příjemnou, když předtím určitou dobu neprobíhala. Odtud má svůj původ záliba ve hře., která je v nižších formách cit čistě tělový. V širším smyslu je hra každou činností dějící se pro odstranění nelibosti způsobené nezaměstnaností nebo delší dobu neprobíhající činností.⁷¹

Mezi tělové city řadí Krejčí také city, které provázejí pozornostní napětí při vnímání a složitějších duševních činnostech jako jsou vzpomínání, přemýšlení usuzování. Pozornostní napětí je vždy zdrojem nelibého citu, i když se nám zdá být příjemné a osvěžující (například při sledování zábavné hry). Každé napětí samo o sobě je nelibé, založené na fyziologických změnách. Vyrušuje organismus z klidu, z dosavadního stavu, což je vždy, aspoň z počátku, nepříjemné. Patrnější je to při úmyslné pozornosti než při bezděčné. Citový přízvuk pozornostního napětí je podmíněn zejména fyziologickými změnami a je proto tělového rázu.⁷²

City smyslové, dle Krejčího, pocházejí ze smyslových dojmů, dotýkají se stejnou mírou tělesného organismu i mysli. Po smyslových dojmech zůstávají v centrálním nervstvu stopy, kde tvoří fyziologický podklad mysli. Smyslový dojem se tedy zpravidla týká obou činitelů. Výjimkou je smyslový dojem bolestný, v těchto případech nastupují tělové city. Ráz propůjčuje smyslovým citům estetické zbarvení, kterým se odlišují od tělových citů. Děje se to pouze na vyšším stupni. Nižší smysly mají méně esteticky zbarvený přízvuk než smysly vyšší. Nejméně chuť a hmat. Jejich libost zůstává čistě tělovou. U alkoholických nápojů libost, kterou způsobují, není pouze v ukojení tělesné potřeby, ale do jisté míry ve vědomí, že způsobují radostnou náladu. Krátce, ale rychle. Jedná se o zdroj samých libostí, tlumí bolesti a nepříjemnosti. Z počátku se jedná o libé vzrušení, člověku se daří, přál by si být v tomto opojení napořád. Člověka neodstraší ani následné nepříjemné stavy, které se navíc nemusí dostavit. Nejedná se již pouze o tělovou libost, je zde již i vzrušení mysli, které se váže ke smyslovému popudu. K čistě estetickým požitkům chuťové dojmy ale nepatří. Duševnější ráz má citový přízvuk čichových dojmů. Nejkrásnější přírodní jevy jsou spojeny s libými čichovými dojmy. Jedná-li se o podráždění smyslnosti, je libá vůně účinným prostředkem, kterého vědomě užíváme. Libá vůně je znakem slušnosti, dobroty, nelibá neslušnosti,

---

⁷¹KREJČÍ F. *Psychologie* V. Praha: Dědictví Komenského, 1916, s. 137-144

⁷²KREJČÍ F. *Psychologie* V. Praha: Dědictví Komenského, 1916, s. 147-148

špatnosti. Hmatové dojmy samy o sobě nemají přímý účinek na mysl. U všech těchto tří smyslů je estetické zabarvení podřízenější, v pozadí před vztahem k tělesnému zdraví.⁷³

Oproti tomu při sluchových a zrakových dojmech nabývají libosti a nelibosti povahy zejména duševní. Vjemy sluchu a zraku tvoří hlavní složky krásy v přírodě a umění. Při sluchových dojmech se vzruchem myslí tvoří estetické prvky hudebního krásna, barva tónu, harmonie, melodie a rytmus. Barva tónu je zdrojem zvláštní libosti, pochází z ní například tvrdost, měkkost, dojemnost, líbeznost, sladkost. Naopak bezvýznamný a nudný je bezbarvý tón. Krejčí si vysvětluje libost barevného tónu tím, že zabarvením se zvuku dostalo vztahu k určitému předmětu, kde symbolem byl zvyk a konkrétnost. Zaznění vybavovalo představu určitého předmětu a přispívalo k orientaci v okolí. Tento vztah rozechvívá mysl a tím se stává zdrojem zvláštní libosti estetického rázu. Vzrušení je různé podle individuální zkušenosti a vzbuzená libost je subjektivní. Vlastním zdrojem estetické libosti zvukové, hudební krásy, je melodie. Jedná se o čistě duševní libost. Co činí melodii libou je její vztah k myslí, ne pouze k čidlu. Melodií v nejširším smyslu nazýváme posloupnost tónů nebo akordů stejného nebo různého trvání, jejíž jedinou charakteristickou známkou je, že se nám líbí, zvláštním, slovy nepopsatelným způsobem. Libost melodie je ve vzrušené myslí. Při zpěvu se jedná o slova, která v nás vzbuzují určité představy, při hudbě bez zpěvu pak, že melodie je tam, kde nám to připadá jako zpěv, kde si obsah textu sami domýšlíme. Skladatel písně vědomě nebo instinktivně stylizuje mluvený výraz citu, skladatel hudby vyjadřuje tóny svůj cit, v kterém my vyslyšíme ozvěnu svého citového výrazu. Pokud tomu tak je, rozumíme hudbě a podléháme jejímu účinku. Subjektivně a podle stupně hudebního vzdělání.⁷⁴

Specifickým obsahem zrakových počitků je barva. Žádná barva není u člověka absolutně nelibá. Je buď více či méně libá. Přestože mají barvy stejnou sytost a jasnost, mají svůj zvláštní citový ráz. Ten pochází od vzrušení myslí, které může být u různých barev různé a může být zdrojem větší nebo menší libosti. Zvyk a asociace různého druhu, jak jsou způsobeny společenským a přírodním životem, podmiňují různost účinku. Barvy nevnímáme samy o sobě, ale na předmětech, v souvislostech s ději, představami. Pokud jsou s nimi spojeny citové vzněty, pak nám je barvy mohou připomínat a vzrušovat mysl. Zvláště červená krev je symbolem hrůzy a nepříjemností. Svěží zelená je barvou probouzející se přírody, naděje na úrodu. Modrá symbolizuje majestátnost oblohy. Zelená a modrá působí

---

⁷³KREJČÍ F. *Psychologie* V. Praha: Dědictví Komenského, 1916, s. 149-154

⁷⁴KREJČÍ F. *Psychologie* V. Praha: Dědictví Komenského, 1916, s. 154-160

uklidňujícím dojmem. Černá je symbolem smutku, bílá symbolem čistoty, zlatá krásy. Může se jednat o vzpomínkové vztahy obecné i subjektivní.⁷⁵

Obsah zrakových vjemů není vyčerpán pouze barvou, která je specifickým obsahem zrakových počitků. Skládáním s počitky jiných smyslů vznikají vjemy prostorových tvarů. Vidíme barvy, ale i tvary těles, předměty různé velikosti. Pak mluvíme o libosti tvarové, formové, a jednotlivé případy nazýváme city tvarovými, formovými. Na nich se zakládá krásno tvořící předmět výtvarných umění, jejich zkoumáním se zabývá estetika výtvarných umění. Tvary nejsou stejně libé ani subjektivně ani objektivně. Pravidelně rozčleněné tvary se nám jeví libějšími než tvary nepravidelně rozčleněné. Nejjednodušším příkladem pravidelného rozčlenění je symetrie. Tu nacházíme u umělých výtvorů, u kterých se nejedná o přesné napodobení přírodních jevů, často úplně nesymetrických. Libější jsou pak ty symetrické tvary, kdy je celek rozčleněn na víc částí. Při vnímání tvarů na lidském těle hraje velkou roli pohlavní pud, cit lásky, kdy sféra tohoto citu bývá dotčena vnímáním těchto tvarů, i když se vyskytují za jiných okolností. Nejlibější tvary mají nádech smyslnosti. Asociace a také asociace týkající se pohlavní sféry jsou podle Krejčího jediným možným vysvětlením zvláštnosti citového přízvuku, který se nazývá estetické zabarvení. Krejčí uvádí, že nechápe, proč by se měl obdélník líbit více než čtverec a elipsa více než kruh, pokud jsou stejně nakresleny. Pokud osoby při pokusech uvádějí, že se jim některý geometrický obrazec líbí více než jiný, pak jsou pod vlivem sugesce otázky. Chce se po nich, aby uvedli, který se jim líbí více a tím se jim vsugerovává, že se jim některý obrazec musí líbit víc.⁷⁶

---

⁷⁵KREJČÍ F. *Psychologie* V. Praha: Dědictví Komenského, 1916, s. 160-162

⁷⁶KREJČÍ F. *Psychologie* V. Praha: Dědictví Komenského, 1916, s. 167-176

3 Etika v díle Františka Krejčího

Krejčí pokládal etiku za vyvrcholení filosofického systému, proto mu na vybudování vlastní etiky velmi záleželo. Položení základů etiky, měl Krejčí usnadněno předchozím budováním systému psychologie, ta ho naučila vidět psychologickou stránku etických problémů a psychologicky je řešit. Studium novodobé filosofie mu dále objasnilo filosofickou stránku problematiky a seznámilo jej s tehdy moderními odpověďmi filosofie na mravní otázky. Jako hlavní úkol si Krejčí stanovil dokázat, že z vědeckého hlediska je nadpřirozený původ mravních norem nemyslitelný. Pokud by totiž měly tyto normy nadpřirozený základ, nevyvíjely by se. Dle kulturně historického faktu se však mravnost stále vyvíjí k dokonalosti stejně jako společenský život.

Kromě víry v pokrok je v Krejčího etice významná také role svobodného rozhodování, které zakládá na pudech a podvědomém životě. I když přiznává, že veškeré duševní dění, tedy chtění, vůle i jednání je určeno vnějšími vlivy, přesto člověku přisuzuje relativní svobodu. Tu vidí především ve snaze vyprostit se z různých vlivů, ovládat své pudy a zvyky. Negativní stránkou svobody vidí v tom, že se člověk nikdy nemusí nechat odvést od toho, co již jednou bylo předmětem jeho chůtice. Tato relativní svoboda stačí člověku k dalšímu mravnímu vývoji, k vytyčení mravního ideálu, zároveň k přesvědčení k jeho dosažení, aby se nechal vést výchovou k jeho dosažení a byl si vědom jak se v různých situacích svého života chovat. Naše jednání vedou motivy, jedním z nich je mravní příkaz. Krejčí prosazuje, abychom sebevýchovou usilovali o to, aby se tento motiv stal naším motivem nejsilnějším. I když by naše výchova byla správná, pořád na nás působí vnější vlivy, jakmile si ale jednou uvědomíme, co je mravné, je naší povinností podle toho jednat.⁷⁷

Krejčí říká, že etika není jen vědou normativní, není jen popisem mravů, nebo dějin vývoje mravnosti. Je také předpisem správného jednání stejně jako logika předpisem správného myšlení. Nepochybuje o tom, že věda má právo předepisovat. Autorita vědy spočívá dle Krejčího v tom, že hlásá pravdu. Etika jako věda rozeznává, co je dobro a co zlo, v tom spočívá její úloha. V původu etiky Krejčí vidí rozeznávání mezi příjemným a nepříjemným, tento původ je tedy instinktivní. Příjemné a nepříjemné se kryje s dobrým a zlým, neboli, co je životu prospěšné a pro život užitečné a co nikoli. Na základě tohoto Krejčí definuje mravnost jako uvědomování si podmínek blaženého života.

Z této definice poté vyvozuje mnoho důsledků. Vidí v ní optimistickou lásku k životu, harmonický soulad mezi pravdou, dobrem a krásou a lze z ní vyvodit i cit, neboli vědomí

---

⁷⁷ POPELOVÁ, J. *Filosof František Krejčí*. Praha: Národní práce, 1942, s. 34-36

mravní závaznosti a cit mravní povinnosti. Mravnímu přesvědčení ve svém nitru člověk nikdy neunikne, cit mravní závaznosti, který vyplývá z osobního mravního přesvědčení je nejvyšším a nejušlechtlejším stupněm vývoje tohoto citu, kterého kdy člověk dosáhl. Biologický základ pudu po sebezáchově, doplněný vírou ve vývoj a opřený o psychologický výklad vývoje a postupného zušlechtění citů, dávají dle Krejčího spolehlivě teoretický základ etickému systému.⁷⁸

Krejčí napsal množství knih zabývajících se etikou. První dvě díla seznamovala se základy etiky a etickým systémem. V dalších dílech se setkáme s etikou speciální. Třetí dílo se zaměřovalo na individuální část, další tři na etiku sociální. Kniha pátá pojednává o rodině, přátelství a národě. Poslední se zabývá etikou státu. Individuální etika se zaměřuje na povinnosti člověka k sobě samému, na normy, díky nimž se člověk zdokonaluje ve prospěch společnosti. Sociální etika podává povinnosti, které máme vůči ostatním lidem. Tyto dvě knihy se navzájem doplňují.⁷⁹

3.1 Positivní etika

„Etika – mravověda. Jest věda o mravnosti.“⁸⁰

Aby tato Krejčího definice dávala smysl, je zapotřebí vědět, co je to mravnost. Přívlastek pozitivní v tomto případě znamená vědecká. Proto se Krejčí snaží dokázat vědeckost etiky. Veškeré myšlenky a základy etiky musí být vědecky podloženy. Zároveň odmítá jakoukoli spojitost etiky s nadpřirozenem a božstvem. Pokud by nám mravní zákony byly dány nadpřirozenou cestou, byly by hned od začátku takové, jaké jsou nyní. Nevyvíjely by se. Positivní etika musí být odloučena od jakýchkoli teologických a filosofických předpokladů, které by vedly k nadpřirozenému původu mravních norem. Nadpřirozenost by byla akceptována pouze, pokud by se ve zkušenosti našel úkaz mravního života, který by nebylo možno vysvětlit vědeckými metodami. Dle Krejčího je toto však nemožné.⁸¹

Podle některých filosofů a sociologů však tento jev možný je. Za tento nevysvětlitelným úkaz považují svědomí. Vnitřní hlas v nás, který nám říká, co máme dělat a zároveň nás trestá výčitkami, pokud jednáme proti mravním zásadám. Tito odborníci řeší otázku, kde se v nás tento hlas bere? Kde by se braly výčitky svědomí u zločinců a divochů, kdyby v nás nebyly již od našeho počátku? Krejčí na tyto úvahy argumentuje pomocí psychologie a to svědomím, které nám říká, jak se máme rozhodnout. Pokud svědomí

⁷⁸ POPELOVÁ, J. *Filosof František Krejčí*. Praha: Národní práce, 1942, s. 37

⁷⁹ POPELOVÁ, J. *Filosof František Krejčí*. Praha: Národní práce, 1942, s. 38

⁸⁰ KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 9

⁸¹ KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 10-13

neuposlechneme, vrátí se jako výčitky svědomí. A to, co nám radí svědomí, jsou informace, které jsme získali v průběhu vývoje, jsou to naše zkušenosti.

K mravnímu životu je zapotřebí především svobodné vůle, k schopnosti rozhodnout se mezi dvěma motivy chování, mezi dobrem a zlem. Proto Krejčí řeší problém svobodné vůle, otázku determinismu a indeterminismu. Determinismus znamená, že volní činnost je určena vnějšími vlivy, z toho vyplývá, že člověk jedná jen, jak jednat musí. Potom zde odpadá mravní závaznost, vina a trest, odměna a rozdíl dobrého a zlého jednání. Indeterminismus je založen na předpokladu, že člověk se může vymknout vlivům působícím na jeho vůli. Záleží pouze na samotném člověku, jestli se rozhodne pro dobrý čin nebo zlý. Je za vše co činí mravně odpovědný. Podle indeterminismu je člověk neomezeným pánem své vůle, může jednat, jak chce. Přes veškerou svobodu, kterou člověk má, je člověk ovlivňován společností, výchovou a okolím celkově. Člověk si tedy může vybrat, ale na základě mravního řádu dopředu ví, zda jeho jednání bude dobré či zlé a zda ho čeká trest, či odměna.⁸²

Co je mravnost? Tento pojem existuje pouze abstraktně, v mysli. Ve skutečnosti existují pouze jevy, na jejich základě byl tento pojem určen, jako hlavní znak, jako vlastnost. Mravnosti odpovídají ve skutečnosti jevy mravní. Mravný člověk je ten, který se chová slušně, tedy podle toho, co má. Aby člověk věděl, jak to má být, musí mít nějaký vzor, nějaký ideál. Čin se stává mravním, až když jej zhodnotím, jako mravný, který odpovídá požadavkům, které plynou z představy o tom, jak se má správně jednat. Mravné činy nevnímáme, mravné činy hodnotíme. Hodnotíme na základě přirovnání činu ke vzoru. Čin zhodnocený kladně je čin dobrý, proti němu stojí čin zlý, hodnocený negativně. Díky tomuto hodnocení, zjistíme, jestli má člověk dobrou či zlou povahu. Mravnost je tedy rozeznávání dobra a zla.⁸³

Podstatným znakem mravnosti je pravidelnost. Dle Krejčího člověk se za určitých okolností, za stejných podmínek rozhoduje a jedná stejným způsobem. Kde takováto pravidelnost není, zde nemluvíme ani o mravnosti. Tyto situace můžeme vyzorovat u malých dětí, divochů, či u psychicky narušených osob. Pravidelnost je známkou toho, že se jedná o mrav. Jedná se o opakované jednání v podobných situacích. Jako příklad uvádí Krejčí mrav ruských občanů, kde se návštěvě podává při příchodu chleba se solí.

Když Krejčí hledá počátek mravnosti, obrací se opět k psychologii. Říká, že na počátku duševního vývoje je něco, co reguluje chování člověka určitým směrem. Přivádí a vynucuje to pravidelnost. Je to cit, který provází veškerou činnost člověka, jeví se

---

⁸²KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 23-25

⁸³KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 63-65

uvědoměním příjemnosti a nepříjemnosti. Člověk dělá vše proto, aby jeho činy vedly k příjemným pocitům, a nepříjemné se snaží odvrátit. Pokud tedy mravnost vyplývá z rozeznávání příjemného a nepříjemného, vyplývá zároveň ze základního principu, kterým se řídí dění v přírodě. Vznik mravnosti je tedy v nutnosti života. Nutností ve světě neživé přírody je síla, pro nutnost dění života organického a duševního používá Krejčí slovo pud, instinkt. Reakce živých tvorů na nepříjemné pocity jsou instinktivní, proto mravnost má také původ instinktivní. Cílem instinktu je sebezachování, reakce směřuje vždy k zachování života. Vznik mravnosti touto cestou je přirozený, neovlivněný metafyzikou ani náboženstvím.

Prvním projevem mravnosti u malého dítěte je strach z autority matky či otce. Dobrem je zpravidla to, co je dovoleno, zlé je to, co rodiče zakázaly. Malé dítě tedy nedokáže rozlišit mezi dobrem a zlem, proto se řídí autoritami. Člověk se stává schopným samostatného rozhodování až v průběhu svého vývoje.⁸⁴

Mravní život zahrnuje lásku k životu a je proti pesimistickému názoru na svět. Pesimismus je překážkou pro pokrok mravnosti, protože neodpovídá pudu sebezáchovy, z které mravnost vychází. Může přejít až do stádia, kdy chce člověk spáchat sebevraždu, což je v rozporu s pudem sebezáchovy. Krejčí říká: Člověk žije, tedy má žít. Čím více má člověk rád sám sebe, tím větší vzniká touha po životě a mizí strach ze smrti. Pesimismus je mravně pochybný, avšak pokud nás vede k pohrdání s tělesnými výstřednostmi, nebo k odříkání má dobrý účinek jak na povahu, tak na tělesné zdraví. Také tvoří protiváhu k požitkářství a rozmarnosti, což vývoji mravnosti velmi prospívá.⁸⁵

Pokud by, jsme trvale cítili pouze příjemné pocity, tento stav nazveme blahem. Blaho je tedy cílem každého organismu a Krejčí jej popisuje jako nerušenou, poměrně dokonalou životní funkci. V souvislosti s vědou, průmyslem a uměním Krejčí uvažuje, zda člověk k blaženosti potřebuje všechny ty moderní vymoženosti dnešní doby. Jestli člověk potřebuje umělecká díla, nebo potřebuje být vzdělaný, aby mohl být blažený. Východiskem této myšlenky je, že každý člověk a každý organismus, ať je na jakémkoli stupni vývoje, dochází blaha na základě jiných podmínek. Každý tento organismus spatřuje blaho v něčem jiném. S touto myšlenkou Krejčího se plně ztotožňuji. Je patrné, že každý člověk míří k jinému cíli svého života, jinou cestou dosáhne svého blaha. K otázce blaha avzdělání bych přidala, že přináší určitě člověku do života uspokojení. Každý krok, který člověk zvládne, aby byl blíže například titulu, nebo vyučení, jej dělá šťastnějším. Člověk, který nikdy ničeho nechtěl dosáhnout, tento pocit nikdy neokusí. Toto blaho – dosažení vzdělání, však nemusí

---

⁸⁴KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 66-70

⁸⁵KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 79-81

být vrcholným blahem pro všechny. Myslím si však, že se tento pocit uspokojení se netýká pouze vzdělání, ale i mnoha dalších i třeba menších úspěchů v životě člověka.

Krejčí říká, že člověk nedosáhne blaženosti jinak, než mravním jednáním. Mravní pravidla se vyvinula ze snahy dojít blaženosti. Ten, kdo se těmito pravidly neřídí, dojde ke zklamání a utrpení. Pokud člověk dojde k blaženosti za okolností, jako je neštěstí druhých, násilím, lži, jeho blaho nebude trvalé. Ostatní lidé, by mohli využít stejných prostředků a na jeho úkor. Tento jedinec proto sobě štvě společnost. A právě tento strach z reakce okolí nás nutí, využívat k získání blaženosti mravní jednání.⁸⁶

Když se Krejčí zamýšlí nad vztahem mravnosti a vědy píše, že mravnost a pokrok vzdělanosti se vzájemně doplňují. Z toho plyne, že vývoj vzdělanosti nebrání člověku v dosažení blaženosti, ale právě naopak jemu dopomáhá. To platí také o obou složkách kulturního vývoje o vědě a umění, proto věda nemůže být překážkou mravnímu vývoji. Cílem vědy je pravda, cílem mravnosti dobro, neboli to, co přispívá člověku k blaženosti. Tyto cíle si neodporují, vývoj obou je zahrnut ve vývoji vzdělávání. Krejčí dokonce tvrdí, že pravda a dobro spadají v jedno. Dosažení blaha je totiž podmíněno pravdivým poznáním. Věda nejen, že není v odporu s mravností, ona ji umožňuje a podporuje. Vědě bývá vyčítáno, že její snahou o konflikt s náboženstvím, lidem bere vzor, o který se opírá jejich mravnost a činí je tím nešťastnými. Konflikt mezi vědou a náboženstvím je založen na náboženských představách, které by měly být dle vědy uznány za nepravdivé. Proto se Krejčí snaží přesvědčit věřící, aby se na tyto náboženské představy dívali z pohledu vědy.

Tato Krejčího myšlenka o vztahu vědy a mravnosti pramení z domnělých historických faktů, kde se hovoří o vlivu vědeckého poznání, jako důvodu úpadku mravnosti. Zde se píše, že věda povznesla průmysl a s ním i snahu po pohodlí, neřestech a také díky tomu peníze ovládly svět, staly se symbolem moci a štěstí. Bohatství se stalo blažeností a jediným cílem našeho jednání. Krejčí tomuto úpadku nevěří. Říká, že vždy byli zločinci a to ve všech vrstvách, avšak dříve byli lidé více lhostejní. Myslí si, že situace není, jaká by měla být, ale není ani horší, než v minulosti byla.⁸⁷

Pokud má mravní vývoj probíhat správně, musí se člověk řídit principem jednání pro společnost. Toto jednání má mít za cíl osobní blaho, které v případě aplikace na společenský život vede k egoismu a toto prosazení vlastního blaha je na úkor blaha druhých. Pokud má etika platit pro všechny, musí se pud sebezáchovy mířící k osobnímu blahu modifikovat. Všeobecně platí, že egoismus se dá potlačit citem sympatie, soucitem s druhými. Pokud jsme

---

⁸⁶KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 85-90

⁸⁷KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 92-96

schopni soucitu, nemůžeme cítit blaženost, když vidíme někoho jiného trpět. Sympatie jsou vedeny pudem pohlavním. Znakem pohlavního pudu je, že všechny organismy včetně člověka jsou reprezentovány dvěma pohlavími a život jednoho by byl bez druhého neúplný. Pohlavní pud působí změny v pudu sebezáchovy jin u muže a jiné u ženy. U obou však nakonec vede ke vzbuzení sympatie.

Mužskému pohlaví zřejmě trvalo déle, než z chůčie vytvořil lásku. Někteří sociologové tvrdí, že styky mezi mužem a ženou začínaly znásilněním a pro muže nebylo přirozené, aby se staral o ženu a potomky. Postupem času se začaly objevovat chvíle, kdy musel muž o náklonnost ženy bojovat. Tyto chvíle jsme mohli pozorovat například, pokud se o ženiny vdavky starali její rodiče, nebo pokud měla žena více mužů zájemců. Již tímto byl chůč zmírněn, později k tomu přispělo i utvrzení svazků rodinných. Muž část svého blaha předává blahu ženy, aby o svou ženu nepřišel, čímž by utrpěl mnohem větší ztrátu. U ženy se sympatie projevují přirozeně zároveň s mateřstvím, ta je následkem pohlavního pudu.

Sympatie má své místo i v rodině. Drží členy rodiny pohromadě tím, že dává společný cíl pudům záchovy jednotlivých členů rodiny. Blaho jedince je závislé na blahu rodiny, vědomí blaha druhých se stává zdrojem blaha nás jedinců. Rodinným soužitím vzrůstá stupeň mravního života. Sympatie je silnější než okamžitý požitek smyslový a tělesná rozkoš, díky sympatiím je člověk chopen duševní radosti. Člověk má také radost, když dopomáhá ke štěstí druhým, hlavně příslušníkům své rodiny. Ze sympatie k rodině se vyvíjí sympatie k většímu a většímu okruhu lidí. Tímto vzniká podvědomí o tom, že blaho jedince je podmíněné blahem celku, až nakonec vzniká vědomí sounáležitosti vůbec.⁸⁸

K potlačování pohlavního pudu mezi lidmi z širšího okolí nám pomáhá cit estetický a pud napodobovací. Svou budoucí partnerku si muž vybírá pudem, aniž ví proč vlastně si tu, či onu partnerku vybral. Žena si naopak vybírá partnera dle jeho krásy, krása jde dle Krejčího ruku v ruce s láskou. Pud napodobovací si můžeme vysvětlit na příkladu. Pokud někdo zívá, my zíváme také. Když si tento pud spojíme se soucitem k ostatním lidem, víme, že nám nejsou lhostejné jejich pocity. Například, pokud někdo pláče, je nám ho líto, někdy se nám dokonce chce plakat také. Podobným příkladem je utrpení zvířat. Stává se, že člověk cítí silné emoce, je-li svědkem týrání zvířat.⁸⁹

Egoismus, jak Krejčí psal, se opírá i biologický pud sebezáchovy. Jeho cílem je blaho a zachování existence za jakýchkoli podmínek. Na jeho základě se občas musíme vzdát okamžité slasti nebo také obětovat blaho jiných. Egoismus říká, že se máme starat o blaho

⁸⁸KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 103-106

⁸⁹KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 108-110

bližních pouze do chvíle, dokud tím nestrádá naše vlastní blaho. Naopak altruismus se opírá o sympatii a princip lásky k bližnímu a jeho blaho, které si máme určit jako cíl našeho blaha, také staví pře naše vlastní blaho. Obecné blaho říká, že mají být blažení všichni lidé, to jestli jí dosáhnout prostřednictvím egoismu, nebo altruismu nikde psáno není. Dle Krejčího by bylo nejlepším řešením, jak dojít obecného blaha spojení egoismu a altruismu. Egoismus vyjadřuje větou: žij sobě a altruismus žij bližním. Spojením těchto vět, by mohlo vzniknout, něco jako zákon Krista: Miluj bližního svého, jako sebe samého. Důkazů nutnosti kompromisu a zároveň nemožnosti existence altruismu a egoismu zvláště je několik. Aby existoval egoismus, člověk by se musel spolehnout výlučně na sebe, neměl by potřebovat jakoukoli pomoc od jiných lidí, aby jim nebyl zavázán. Toto je, však nemožné odporuje to společenskému soužití. Výlučný altruismus je také nemožný. Matka se musí nejdříve postarat sama o sebe, aby mohla mít děti. Zároveň již tím, že se zapojujeme do veřejné správy, konáme altruisticky.⁹⁰

Krejčí ve své etice popisuje také několik idejí, které souvisí s lidským chtěním. Pokud mé chtění souhlasí s mojí představou a s mým svědomím pociťuji libost, které je mravním požadavkem. Krejčí zde popisuje ideu vnitřní svobody, ideu dokonalosti, ideu blahovůle, ideu práva a ideu spravedlnosti. Idea vnitřní svobody souvisí pouze s mojí osobou. Pokud se mé představy a svědomí shodují s realitou, pociťuji libost, což je předpokladem k mé vnitřní svobodě. Idea dokonalosti je založena na silnější a slabší vůli, kdy silnější vytváří pro slabší vzor, ke kterému má směřovat. Idea blahovůle popisuje vztah mezi mojí představou o cizí vůli a mojí vůlí. Na základě toho, zda se mi cizí vůle líbí, nebo ne s ní buď spolupracuji, nebo pracuji proti ní. Idea práva popisuje vůle dvou lidí, které nesměřují ke stejnému cíli. Zde vzniká spor, který musí být odstraněn, jelikož nám působí nelibost. Z této ideji se stanovují pravidla ke sjednání míru. Pokud jedna vůle úmyslně proti druhé, ať už s cílem pomoci, či zničit. Naruší se rovnováha mezi vůlemi a vzniká nelibost. Idea spravedlnosti nám říká, že je potřeba tuto nelibost kompenzovat.⁹¹

Etika vyžaduje po člověku dodržování mravních zásad. Člověk tyto zásady chápe, jako příkazy, které působí na jeho vůli a určují jeho rozhodování. Tento cit mravní závaznosti není strach před případným trestem. Cit mravní, stojí nejvýše ze všech motivů, které určují jednání člověka. Při vysvětlování mravního citu, se nemůžeme odvolávat na svědomí. Avšak svědomí je původcem toho, co cítíme, jako tlak, který nás nutí dodržovat mravní zásady, má vliv na naši vůli. Svědomí je hlasem autority, který nám hrozí trestem, každý si jej

⁹⁰KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 112-116

⁹¹KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 136-138

představujeme různě. Není reálné to my, lidé jsme z něj učinili vnitřní hlas, tím jsme jej pro nás učinili pochopitelnějším.

Krejčí se snaží najít původ tohoto tlaku, vnitřního hlasu. Vrací se k pudu sebezáchovy, který nás nutil jednat tak, abychom se cítili příjemně a odvraceli nepříjemné. Zde však ještě Krejčí tlak na vůli nevidí. Člověk v tomto případě jedná hnán pudem a jedná bez vědomí. Tento tlak si člověk uvědomí při konfliktu dvou motivů. Časem člověk zjistil, že vzdá –li se chvilkové rozkoše a nechá si působit bolest, může docílit trvalé rozkoše a vyvarovat se zlých následků. Zde v člověku může nastat spor mezi touhou po okamžité rozkoši a vzpomínkou na špatnou zkušenost. Pokud je představa následku opravdu silná, pociťuje v sobě člověk něco jako tlak. Tato představa jej nabádá, aby jednal v jejím smyslu, zároveň je vzdálenější než představa bezprostřední okamžité rozkoše. Odolání tomuto lákadlu vyžaduje sebezapření. Člověk se velmi nerad dostává do této situace, kdy musí odolávat. Viditelné je to více na příkladu dětí. Ty jsou ochotné přijmout raději i trest, jen aby mohly toto lákadlo vlastnit. U dospělého člověka si tuto situaci můžeme přiblížit na příkladu pacienta v nemocnici, který musí být hlídán, aby nepodleh chuti, když má zakázáno jíst a pít.⁹²

Člověk podléhal ve svém životě mnoha autoritám. Žádné však nepodléhal neustále, bez možnosti úniku. Jako příklad této autority uvádí Krejčí náboženství. Jedinou autoritou, před kterou nikdy žádný člověk neunikl, ani neunikne, je jeho mravní přesvědčení. Dle Krejčího lidé jednají dle mravních zásad ze svého vlastního přesvědčení, pro své vlastní blaho. Cit závaznosti dodržování mravních zásad, nahradil u nich cit vnitřní svobody. Člověk poslouchá sám sebe a vnitřní hlas se stal součástí jeho charakteru.⁹³

Krejčí pokládá za důležité vysvětlení pojmů využívaných v etice. Pojem norma popisuje mravní příkaz či pravidlo. Rozlišuje normy obecnější, nazývané etickými zásadami a zvláštnější. Etické normy jsou spojeny s vědomím, že má člověk podle dané normy jednat. Spojením normy s vědomím mravní závaznosti vzniká konkrétní povinnost. Důsledné plnění těchto povinností, čili důsledné jednání podle etických norem je ctností. Člověku, který za každou cenu plní své povinnosti v souladu s mravními normami říkáme ctnostný člověk. Je mravnostně povznesenější než člověk v davu, průměrný ve společnosti, kde tento ctnostný člověk vyniká. Mravní normy platí pro každého stejně. Kdo koná svou povinnost, jedná, jak by měl.⁹⁴

---

⁹²KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 142-144

⁹³KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 146

⁹⁴KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 148-150

S pojmem povinnosti se pojí v našem mravním vědomí i pojem práva. Právo je vědomí, že smím něco dělat, to co mohu dělat, se pak určuje předmětem činnosti, nebo jejím cílem. Z toho vyplývá, že člověk nemůže činit vše, co se mu zlíbí, jsou činnosti, ne které nemám právo. Dle Krejčího toto znamená: „*Co jest mou povinností, jest i mým právem.*“⁹⁵ Právo je také vědomí, že mi nikdo nesmí bránit v plnění mé povinnosti. Právo vzniklo díky společnosti a to právě vzájemným omezením volné činnosti. Člověk sám sobě nemůže zbránit konat své povinnosti, pokud by se tak stalo, znamenalo by to, že necítím mravní závaznost takto konat a tudíž by mne k ní nic nenutilo. Právo máme tedy jen k druhým lidem. Zároveň ostatní lidé musí dodržovat má práva. Na to, co pokládáme za povinnost, máme z etického pohledu vždy právo. Kdyby byli všichni lidé na stejném stupni mravního vývoje, nebylo by zapotřebí práv.

Mravní konání, dle Krejčího, směřuje ke společnému cíli, k blahu. Cílem mravního vývoje je dobro. Konkrétní cíle jednotlivých činností pak Krejčí nazývá mravní statky. Jako příklady takového mravního statku dává například zdraví, vloh, vzdělanost, které nám pomáhají dosáhnout mravního cíle. Mravní normy mají vždy za cíl mravní statek.⁹⁶

V dnešní době kolem sebe neustále slyšíme, že jsme konzumní společnost. Tedy společnost, která je určována konzumem – spotřebou. Lidé dnes spotřebují mnohem více, než potřebují, jejich mravními statky se stávají věci materiální, ať už je to jídlo, domy, nebo moderní technologické vymoženosti a drahá auta. Dle mého názoru se mnohem méně zaměřují na sebe, na svůj charakter, na svoji rodinu a přátele, kteří by měli být pro člověka na prvním místě. Právě rodina a přátele by měli tvořit základ našeho života. Ostatní spoluobčany hodnotí na základě bohatství a materiálních statků. Lidé by měli více myslet na blaho společnosti a vrátit se od oceňování materiálních statků ke statkům mravním.

Krejčí se ve svém díle *Positivní etika* zabývá etikou speciální, kterou dělí na individuální a sociální části. Úkolem této speciální etiky je, dle úvah etiky všeobecné, vybrat pravidla pro určité chování a aplikovat je na skutečný život. Individuální etika určuje, jaké povinnosti má člověk k sobě samému a normy, které musí plnit ve společnosti a k jejímu prospěchu. Sociální etika udává povinnosti, které má člověk ve společnosti, k prospěchu společného blaha. Tyto dvě části jsou propojeny, obě zahrnují stejná pravidla a povinnosti, které jsou pouze pozorovány z jiného hlediska.⁹⁷

---

⁹⁵KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 161

⁹⁶KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 161-163

⁹⁷KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 167-171

3.2 Etika individuální

Veškeré povinnosti člověka k sobě samému se dají vyvodit z principu mravnosti. Člověk má přirozenou vůli žít, splňuje tedy pravidla pudu sebezáchovy. Je to individuum psychologické, které má tělesnou a duševní stránku. To vše dává dohromady osobnost, kterou nazýváme slovem JÁ. Duševní stránka člověka nemůže existovat bez tělesné stránky, proto je třeba pečovat o náš fyzický stav a zdraví.

Jednou z povinností jedince je pečovat o své zdraví. To je nezbytná podmínka funkce organismu, na které závisí i mravní činnost. „*Zdraví jest podmínkou mravního vývoje, tudíž i požadavkem mravním. Odtud plyne mravní povinnost zachovati zdraví, mens sana in corpore sano.*“⁹⁸ Neboli ve zdravém těle, zdravý duch. Jak jsem již zmiňovala, Krejčí považuje zdraví za jeden z mravních statků, povinnost jej šetřit je stejně důležitá jako jiné. Zanedbávání péče o své zdraví prohlašuje za nemravné. Někdy však má člověk povinnost vůči společnosti, své zdraví nebo život ohrozit, například jako voják ve válce, tento člověk pak získá náš respekt a uznání. Naopak člověk, který si nešetří zdraví, nadměrně pracuje, či málo spí, vědomě a cíleně si jakkoli ubližuje, nejedná mravně a dle Krejčího jedná eticky zavrženímhodně. A to i přesto, že to bude otec od rodiny a pracuje více, aby uživil rodinu, nebo student, který nespí, aby se učil přes noc.

Krejčí se zabývá také i šetřením zdraví žáků ve vyučování. Píše, že by systém školního vyučování a celá organizace školy měla vyhovovat psychohygienickým požadavkům. Také učitelé by měli dbát na hygienu žáků při práci a vyučování. Neměli by žáky přetěžovat, to vidíme zejména u učitelů začátečníků. Ti se však mohou vše naučit korigovat od svých starších spolupracovníků. Horší situace nastává u starších učitelů odborníků, kteří ze svých zásad nechtějí slevit a jejich vysoké požadavky bývají téměř pravidelně spíše k újmě. Dle mého názoru, tento příklad již není v dnešní době příliš frekventovaný. Dnešní učitelé, ať už starší, se musí řídit mnoha programy a plány, které jim toto přetěžování žáků, téměř nedovolí.⁹⁹

Zvláštním případem je celibát a askeze. O pohlavní zdrženlivosti není prokázáno, že má škodlivý vliv na zdraví člověka. Dokonce slib doživotního panictví posiluje vůli. Muž, který se pro tuto cestu rozhodne, by si měl upravit jídelníček, aby netrpěl přebytkem životní energie a svoji normální energii vyčerpávat při fyzické a duševní činnosti. Askeze stejně jako

---

⁹⁸KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 172

⁹⁹KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 172-176

celibát, neohrožuje člověka na životě. Může přispět k otužení těla a k přemožení strachu ze smrti.

Dalšími činiteli, které ničí lidem zdraví je pití kávy, kouření a alkoholismus. Proto je boj proti němu dle Krejčího mravně oprávněný. Nadměrné pití alkoholu, jak je všeobecně známo není zdraví prospěšné. Zde opět platí, že užívání alkoholu v nadměrné míře není v souladu s mravní závazností. Krejčí říká, že zákaz alkoholu z morálního hlediska by neměl příliš velký účinek. Lepším řešením by byl důkaz vědy o jeho ničivých účincích.¹⁰⁰

Jedním z dalších témat individuální etiky je sebevražda a to, zdali je eticky přípustná. Podle některých odborníků je tento čin neetický, jelikož princip mravnosti je založen na pudu sebezáchovy, pokud se tedy člověk dobrovolně vzdá života a jedná proti přírodě, jedná proti etice. Ale může někdo upřít člověku právo zemřít? Při posuzování sebevražd, by se měly dělat etické rozdíly. Sebevražda spáchaná v nepřičetném stavu je velmi odlišná od sebevraždy promyšlené. Sebevraždu z nepřičetnosti nelze eticky posuzovat, jediné, co by mohla etika zkoumat, jsou motivy, které vedly k nepřičetnosti. Nemůžeme říci, že tato sebevražda je vždy následkem nemravných činů a proto to nemůžeme říci ani o samotné sebevraždě. Naopak u promyšlené sebevraždy můžeme eticky soudit promyšlené rozhodnutí, které k ní vedlo. Na motivech, které k samotné sebevraždě vedly, záleží, zda byly mravné či nikoli. Výjimku tvoří případy, kdy při posuzování sebevraždy platí polehčující okolnosti. Krejčí se domnívá, že lidé s vyšším vzděláním podléhají této promyšlené sebevraždě častěji. Tito lidé se nechtějí smířit se svým nepříznivým osudem, odmítají snášet křivdy společnosti, nejsou lhostejní ke svému ponížení jako nevzdělání. Tento poznatek považuje za jednu z možných polehčujících okolností.¹⁰¹

Jelikož tedy rozhoduje o opodstatnění sebevraždy motiv, tak na jeho základě se soudí, zda byl tento čin mravní. Pokud je motiv sebevraždy ohodnocen jako mravní, pak to je platný důvod pro sebevraždu. Z toho vyplývá, že každý člověk, co se ocitne ve stejné situaci, by měl jednat stejně. Může se stát, že za jistých okolností bude sebevražda dokonce mravní povinností. Ovšem v praxi není snadné takové motivy, které bychom označili na mravní nalézt. Zde Krejčí odkazuje na Masaryka, který udává, že většina motivů sebevražd byla nemravných. Jednalo se o omrzelost životem, hněv, pomstu, lásku, opilost, lenost, rodinné problémy, nebo majetkové poměry. Motivы jako zármutek, či snaha prospět okolí se objevují velmi zřídka. Většinou je při sebevraždě příčinou příliš velký egoismus. Výjimku tvoří ženy,

---

¹⁰⁰KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 176-181

¹⁰¹KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 184-187

u těch je prokázána většina sebevražd z důvodu altruistického – kvůli dětem, popřípadě milencům. Překvapivé je, že na ženy spadá pouze jedna pětina sebevražd.¹⁰²

Krejčí je přesvědčen, že většina situací směřujících k sebevraždě, je řešitelných. Například otec rodiny, který jí je na obtíž. Zkusil všechny možnosti k pomoci? Za mrtvého považovaný přítel, který se vrátí z války a vidí svoji přítelkyni v náruči jiného, zabije se ze zoufalosti. Nemohl by se radovat z její radosti? Jediný případ, u kterého Krejčí je nejvíce ochotný připustit mravní skutek je sebevražda člověka trpícího nevléčitelnou chorobou, který se trápí a je nejen sobě, ale i svému okolí na obtíž, což je problém, který trvá dodnes.

Soudit sebevražedné úmysly není jednoduché. Nikdo nevidí do nitra člověka, který se k tomuto činu chystá. Místo odsuzování bychom měli cítit lítost. Doporučovat sebevraždu není považováno za mravní, ani pokud jsou motivy považovány za etické. Zároveň není etické opovrhování a zneuctění sebevrahů. Lidé by na ně měli vzpomínat v dobrém a cítit soustrast nad jeho osudem. Při každém případě sebevraždy vidíme tragiku života a lidství.¹⁰³

Pud sebezáchovy nezahrnuje pouze starost o tělesné zdraví, ale i starost o zdraví duševní. Duševním zdravím Krejčí myslí schopnost rozvinutí a uplatnění vlastní individuality ve svém životě a ve společnosti. Psychika člověka má tři stránky: myslící, cítící a volní. Tyto stránky jsou důležitou součástí lidského duševního zdraví, díky nim se plně projevuje individualita člověka. Člověk musí umět myslet, cítit a chtít, aby mohl sám sebe vychovat a zúčastnit se snahy o společné blaho. Povinnost sebevýchovy zahrnuje povinnost sebevzdělání a povinnost sebeovládání. „Člověk musí vedle zdraví tělesného něco umět, býti vzdělaným a musí umět sebe ovládat.“¹⁰⁴

Vzdělávání se nedá odloučit od mravnosti. Aby mohl být člověk plnohodnotným členem společnosti, musí se vyrovnat vzděláním ostatním. Lidé si usnadňují život ve společnosti dělbou práce. Člověk se tedy musí odborně vzdělat, vyučit pro nějaké povolání. To mu zajistí materiální nezávislost. Pokud by měl touhu být duševně nezávislým, má právo vzdělávat se dále v jakémkoli jiném oboru. Duševně nezávislý je dle Krejčího každý, kdo má všeobecné vzdělání, které si doplní ke svému odbornému vzdělání. Tím všeobecným vzděláním myslí, názor na svět, schopnost pochopit smysl života, své postavení ve společnosti a ve světě. Splněním těchto požadavků se člověk dostane na mravní úroveň své doby. Povinností každého je, aby si osvojil pokroky vědy a podporoval vývoj společnosti.¹⁰⁵

---

¹⁰²KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 189-190

¹⁰³KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 191-192

¹⁰⁴KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 193

¹⁰⁵KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 199-200

Druhou povinností, která se doplňuje se sebevzděláváním, je tedy sebeovládání. Je to činnost, kdy já sám jsem subjektem i objektem, zároveň se musí moje já ovládající lišit od jáovládaného. „Člověk ovládá sebe, když představa zhoubnosti nějakého činu, k němuž nabádá přirozenost, pud, jest dosti mocná, aby opětování jeho zabránila.“¹⁰⁶ Tehdy můžeme říct, že má člověk dost síly, neudělat něco, co jindy už udělal. Pokud má být sebeovládání mravním požadavkem, a má – li mít nějaký smysl, je to tento. „Žádáme v zájmu mravnosti, ve jménu snahy po osobním a obecném blahu, aby si každý uvědomil zhoubné následky činností nemravních a aby úmyslně a úsilně odstraňoval vše, co by popudům, činnosti takové vzbuzujícím mohlo dodat posily, a sice aby se o to pokusil dříve, než ty popudy začnou na něho působiti.“¹⁰⁷

Sebeovládání je výsledkem dlouhé sebevýchovy, které probíhá za pomoci sebevzdělávání a za pomoci cizí zkušenosti. Je to také proces, kdy získáváme mravní motivy a zvyklosti a odstraňujeme z našeho jednání motivy nemravní. Ovládat sám sebe a být mravním je totožné. K sebeovládání je potřeba vědomí mravních požadavků a sebepoznání, které získáme na základě sebepozorování. Dohromady to znamená jistý stupeň inteligence, proto z tohoto Krejčí usuzuje, že sebeovládání je možné pouze na vyšším stupni duševního vývoje. Čím nižší má člověk vzdělání, tím je jeho jednání nevypočitatelnější, tím méně se také ovládá. Sebeovládání lze také cvičit posilováním vůle. Nejjednodušším cvičením vůle je otužování proti nepříjemnostem a bolestem. K dalšímu posílení nám může pomoci boj proti chtíčům, tedy proti tělesným pudům. Pokud těmto pudům jako je například pud pohlavní, nebo pud výživy, člověk podlehne, stanou se středem jeho života a vše podléhá jejich ukojení. Nadvláda chtíčů dělá sebeovládání nemožným.¹⁰⁸

Velmi účinným prostředkem k dosažení sebeovládání je poslušnost, dobrovolné nebo nedobrovolné podřízení naší vůle, vůli cizí. Poslušnost není povinností, stane se povinností, pouze pokud nad sebou uznám skutečnou autoritu, ta trvá, dokud ji uznávám. Mravní poslušnost musí být dobrovolná. Jako jedinou možnost, kde je prospěšné vynutit poslušnost, Krejčí označuje pedagogickou činnost, kdy se žáci učí mravnosti.¹⁰⁹

Lidé pasivní povahy nemohou docílit sebeovládání. Jelikož to, že vidí někoho konat zločin a bez povšimnutí jdou klidně dál, se sebeovládání vymyká, tato nečinnost může být zárodkem nemravnosti. Takovýto člověk setrvává ve zlu z lenosti, nebo slabosti a je tedy pro společnost neprospěšný. Požadavek sebeovládání vylučuje také pedantství, označující osoby,

¹⁰⁶ KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 211

¹⁰⁷ KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 212

¹⁰⁸ KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 214-217

¹⁰⁹ KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 218

kteřé vyžadují přísné dodřžování pravidel, při plnění úkolů a zaměřují se na maličkosti. Pracují a jednají na základě zvyku, když je narušen, tento člověk pocítuje nepříjemnost a je vyveden z rovnováhy. Každý, kdo přijde s touto osobou do styku, tím trpí, ať už je to rodina, podřízení či přátelé.

Lidé by, dle Krejčího, neměli krotit své pudy tak, aby to vedlo až k neschopnosti vášně. Vášně se dá srovnat s nadšením. Pokud bychom chtěli ostatní lidi pro něco nadchnout, musíme sami cítit nadšení. Člověk musí být schopen rozvášnit se pro krásu, dobro, právo nebo svobodu zároveň se musí umět rozhněvat, plakat dokonce i závidět. Lidé s nedostatkem těchto vášní se najde velmi málo. Neschopnost rozezlení se je nevhodná především pro mužské pohlaví, činí nás neschopnými bránit sebe, či své blízké. Tyto vášně jsou pro nás životní energií, pokud nám tedy chybí, může vést k lhostejnosti k životu.¹¹⁰

Snaha o sebezachování se nevztahuje pouze na péči o fyzické a duševní zdraví člověka. Vztahuje se k celé naší osobnosti k tomu, co si představujeme pod slůvkem JÁ. Jednou částí zahrnující slovo JÁ je čest. Pro některé osobnosti, může tato část představovat jejich nepostradatelnou část, kterou když hájí, hájí tím zároveň svoji existenci. Čest je především uznání hodnot člověka od jiných lidí. Je to také znalost vlastních hodnot, které by podle našeho mínění, měli ostatní lidé na nás ocenit. Lidem záleží na mínění jiných lidí, protože je součástí společnosti, ve které má pracovat na obecném blahu, jeho život má být harmonickou součástí společnosti. Dle Krejčího je uznání výsledkem zápasu, kterým musí projít každý člověk, aby se uplatnil ve společnosti. Dbát na svoji čest znamená to stejné, jako chtít zůstat mravným. Člověk dbající na mravnost, nemůže být nikým uražen. Pro něj je důležitější jeho vlastní vědomí, že jednal četně, nepotřebuje k tomuto závěru souhlas okolí.¹¹¹

Z povinnosti člověka mít čest, vyplývá právo na čest vůči společnosti, z tohoto se vyvíjí cit mravní hrdosti. Tento cit by se však nemohl vyvinout, pokud by se člověk nelišil od celé společnosti výší mravního stupně. Aby tento člověk zůstal hrdým, nesmí připustit, aby propadl pýše. Tyto city mají společné vědomí vlastní hodnoty, pýcha však také znamená pohrdání jinými lidmi. Hrdost se na rozdíl od pýchy projeví pouze občas, pýcha je projevována neustále. Hrdost nelze odloučit od skromnosti, kterou by pýcha nesnesla.¹¹²

V této části individuální etiky jsem popsala principy sebezáchovy, kterou vystihují dle Krejčího čtyři povinnosti: dbát o tělesné zdraví, dbát o duševní zdraví, což zahrnuje sebevzdělání a sebeovládání a dbát o svoji čest. Krejčí říká, že jeho individuální etika ukazuje

---

¹¹⁰KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 221-223

¹¹¹KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 223-226

¹¹²KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 234-238

obraz člověka, který je připravený k jednání, opatřen vším, čeho je třeba, aby mohl správně fungovat ve společnosti. Píše: „*Vidíme člověka zdravého, schopného práce hmotné, statečného, otužilého proto bolestem tělesným, ať pochází z kterékoli strany, vzdělaného, jenž ovládati umí sama sebe a je na svém okolí hmotněa duševně nezávislý, člověka sebevědomého, jenž mravní čest učinil neodlučitelnou součástíkou svého já, uznalého, jenž je hotov každému vzdáti čest, již zaslouží, jemného, jenž zdvořilostí a uhlazeností dovede se doporučiti svému okolí, aby jej přijali ku své práci.*“¹¹³ Takovýto člověk je ideálním článkem společnosti.

Krejčí se v této části zabývá také lidmi, kteří se narodí s postižením, říká, že tyto osoby nesmíme posuzovat, dle naší etiky, ale je třeba se na ně dívat z jiného pohledu. My, lidé bez postižení nejsme schopni posuzovat jejich blaho, protože víme, že jejich prožívání má jinou míru, než naše. Tito lidé mají své blaho, své štěstí a společnost je povinná jim k němu dopomáhat. Stejně tak mohou svého blaha dosáhnout nevyčísitelně nemocní lidé. Lidé nějak omezení postižením, či nemocí, jsou možná blíže k blahu než zdraví člověk. Chvilé blaha prožívají při nám, zcela běžných situacích, které my si ani neuvědomujeme.

3.3 Etika sociální

Předmětem sociální etiky je, stanovit normy jednání, kterými se musí člověk řídit ve společnosti. Hlavním principem je zde opět pud sebezáchovy. Osobní blaho je podmíněno blahem společnosti, z tohoto plynou konkrétní sociální normy. Krejčí rozeznává dvě skupiny sociálních norem. První skupinou jsou normy vyplývající z okolnosti, že člověk není na světě sám. Zde bereme společnost v abstraktním smyslu. Normy, které se týkají této okolnosti, plynou z pouhého pojmu společnost a platí pro všechny lidi bez rozdílu, ať jsou členy jakékoli společnosti, platí pro všechny ve stejné míře. Druhá skupina norem se dotýká určité společnosti a je platná pouze pro členy této společnosti. Krejčí dále dělí společnost dle původu vzniku na:

1. společnosti, které vznikly přirozeným vývojem – rodina, stát, národ
2. společnosti, které vznikly úmyslně, na základě společného zájmu – kasty, spolky, družstva
3. společnosti, které vznikly náhodou, bez jakéhokoli úmyslu – dav, shluk.

Nejobecnější normou pro život ve společnosti, která plyne z pudu sebezáchovy je: uznat právo jiných lidí na život, s tímto souvisí i šetření práv každého jednotlivce. Čin, který neporušuje ničí práva, nazývá Krejčí spravedlivým, jeho opaku říká křivda. Spravedlnost po

---

¹¹³KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 243

kladné stránce znamená smysl pro právo, po záporné stránce, jako poctivost. Spravedlivý člověk musí mít obojí. Spravedlnost je velmi důležitá ctnost, která stojí v sociálním životě nejvýše, jsou v ní zahrnuty všechny požadavky a ctnosti. Pokud je člověk spravedlivý, dosáhl tedy nejvyššího stupně mravní dokonalosti. Člověk je přirozeně násilný egoista. Toto je největší překážkou pro člověka v tom, stát se spravedlivým, protože právě násilí je spravedlností potlačováno.¹¹⁴

Rovnost lidí je podložena povinností dodržovat práva, rovnost neznámá stejnocenost, ale stejnoprávnost. Stejnocenost, je založena na mravní výši, vzdělaný člověk je cennější než člověk nevzdělaný, člověk, který se neumí ovládat, je méně cenný, než člověk ovládající se. Ale stejnoprávní jsou všichni lidé, tedy všichni mají právo snažit se o stejnou mravní výši. Spravedlivému člověku se přičí všechna privilegia, jelikož jsou v rozporu s rovnoprávností. Tento člověk bude vždy stát na straně utlačovaných a hájit jejich práva.

Další zásadou spravedlivého člověka, je být s každým zadobře, což je důsledek zásady lásky k bližnímu. Neznámá to však, souhlasit s názory všech ostatních, či měnit své názory. Neměl by ustupovat ostatním, urážet je, nebo jim škodit, jen proto, že stojí společensky výš, to by bylo nemravné. Ve společenském životě, je pak nejlepším řešením mlčet, aby předešel nesnášenlivosti popřípadě netaktnosti. Nastane – li situace, kdy druhá osoba někomu křivdí, neměl by spravedlivý člověk mlčet, všechny ohledy by měly jít stranou a povinností člověka je, zastat se napadeného. Bránit spravedlnost není lehký úkol, zvláště pokud se jedná o nepřítel. Hájit práva svých blízkých, je jako bránit naše vlastní práva.¹¹⁵

O spravedlnosti rozhodují soudci, ti mají odpovědnost za rozsouzení sporů a musí být proto schopni rozlišit právo od křivdy. Výhodou soudce je, že není osobně ovlivněn, na případy pohlíží nezaujatě, před násilím a urážkami je chráněn autoritou svého úřadu a jeho úsudky jsou založeny na paragrafech. Těžkým úkolem soudců je vždy soudit spravedlivě. Může se stát, že soudce musí někoho odsoudit proti svému mravnímu přesvědčení. Soudci jsou přese všechno pořád jen lidmi, kteří podléhají slabostem. Proto soudcovskou spravedlnost může ovlivnit například touha po zlepšení hmotných poměrů, nebo vidina kariérního růstu.

Krejčí považuje za podmínku spravedlnosti věrnost svému přesvědčení, a z toho vyplývá také úcta k cizímu přesvědčení. Pokud mám já právo hájit své přesvědčení, pak ho mají i ostatní lidé. Jsou – li v mém přesvědčení jen nepatrné rozdíly od přesvědčení cizího a toto cizí přesvědčení není proti mravním předpisům, jako spravedlivý člověk bych měl

---

¹¹⁴KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 252-253

¹¹⁵KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 257-259

s úctou ustoupit. V případě, že se nám nepodaří dohodnout, nechá si každý své přesvědčení, a ve veřejném životě se tento spor rozhodne na principu většiny. Minorita ustoupí majoritě, bude se však snažit přesvědčit dokazováním společnost, tak aby se stala majoritou.¹¹⁶

Při pozorování mravního poměru člověka, musíme doplnit ke spravedlnosti pojem lásky k bližnímu. To co je vyjádřeno v rozumové stránce v pojmu spravedlnost, je vyjádřeno v pojmu láska k bližnímu po stránce citové. Tyto povinnosti jsou tedy jedna a táž povinnost, která přispívá k obecnému blahu. Nemohou existovat jedna bez druhé, ale zároveň se mohou dostat do sporu. Srdce vždy necítí to samé, co by chtěl rozum. Mravní dokonalost by byla dosažena shodou srdce a rozumu. Krejčí popisuje vztah těchto pojmů takto: „*Člověk má rád konat spravedlivost a člověk má udílet dary lásky spravedlivě.*“¹¹⁷ V povinnosti lásky k bližnímu nemáme pouze cítění a pasivní soucit, ale účinný soucit, čili aktivní konání skutků lásky. Skutky lásky je třeba lišit od skutků spravedlnosti, aby v teorii nesplývaly v jedno. „*Skutky spravedlnosti směřují předem k obraně práv a uznání jich ve společnosti i se strany mé. Skutky lásky směřují k povznesení existence a blaha jiných lidí; jimi dostává se lidem i toho, na co nemají práva. Láska nezná jiného práva leč právo citu: každý člověk je můj bližní a má právo na mou lásku v očích svých a tím právem mu náleží všechno, co já mám a čeho se jemu nedostává k pojištění existence a co mu mohu poskytnouti.*“¹¹⁸ Tím, že poskytneme svým blízkým něco, čím se přiblíží svému blahu, nacházíme blaho vlastní.

Krejčí dodává, že jednostrannost tohoto principu, by neměla dobré následky. K fungování tohoto principu, by musel každý nejdříve pečovat o blaho druhých, čehož nejde ve společnosti nikdy dosáhnout. Aby se těmto špatným následkům předešlo, musíme pochopit skutky lásky, jako skutky milosrdenství, tedy jako účinnou pomoc trpícím. Tyto skutky však nesmí ohrozit naše zdraví a ostatní podmínky naší existence. Nesmí podporovat lenost, nebo špatné úmysly, využití almužny. Vždy v této situaci musíme upřednostnit naše rodiče, děti. Pokud mají mít skutky milosrdenství mravní cenu, musíme je konat s jistým taktem, z vlastního přesvědčení, nesmíme čekat ocenění, či odměnu.¹¹⁹

K lásce a spravedlnosti zajisté patří i odpuštění a vděčnost. Láska odpouští, nikdo se nemusí doprošovat, je to zákon lásky. Dle Krejčího je naší povinností nemstít se a odpouštět, pokud nás někdo prosí o odpuštění. Je naší povinností odpustit, pokud tak neučiníme, budeme považováni za mravně slabé. Láska je nezištná, přesto vzbuzuje u toho, jenž přijímá od druhých vděčnost. Ve vděčnosti je cit uspokojení, způsobený odstraněním nedostatku, v tu

¹¹⁶ KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 260-262

¹¹⁷ KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 265

¹¹⁸ KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 266

¹¹⁹ KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 266-267

chvíli vzniká zárodek lásky k osobě, která pomohla tento nedostatek zničit. Vděčnost vzniká instinktivně. Jelikož soudíme ostatní lidi okolo, dle sebe, očekáváme přirozeně i od druhých za naši dobročinnost vděčnost. Pokud nějaký člověk vděčnost nejeví, uráží nás to, neschvalujeme to. I když si tedy láska nežádá vděčnosti, je mravním požadavkem, mravní povinností.¹²⁰

Krejčí přidává k povinnosti spravedlnosti a lásky také pravdivost, bez ní by neměly skutky spravedlnosti a lásky objektivní mravní cenu. Pravda vychází ze shody myšlení a skutečnosti, je cílem poznání a vědy. Je nezbytnou podmínkou snahy o dosažení blaha a podmínkou mravního vývoje. Omyl je překážkou dosažení blaha a musí být odstraněn. Kvůli němu člověk přichází o představy štěstí a možnost trvalého blaha. Vše, na čem založíme své blaho, musí být založeno na pravdě. Nepravda je zlo, naší etickou povinností je proti ní bojovat. Nepravdu známe ze života, jako omyl, či lež.

Omyl Krejčí definuje, jako následek nesprávného postupu poznání, vybráním správné metody a následným lepším poznáním je možné jej odstranit. Omyl někdy může ospravedlnit nemravné chování, zbavuje odpovědnosti za následky a zprošťuje viny. Společnost brání člověku ohrozit obecné blaho na základě omylu, snaží se o vyvedení člověka z omylu poučením a vzděláním. Druhou a nesrovnatelně nemravnější nepravdou je lež. Lhát může člověk dvěma způsoby. Buď se snaží udržet člověka v omylu, nebo úmyslným nesprávným líčením skutečnosti. Obě tyto lži jsou nemravné a škodí člověku. Pokud setrvává člověk v omylu, je naší povinností, jej z omylu vyvést, protože je to v zájmu obecného blaha na základě lásky k bližnímu a spravedlnosti. Člověk, který tuto povinnost nesplní, stává se spoluvíníkem a nese odpovědnost za vše, co bylo následkem této lži.¹²¹

Lež není vrozená, avšak setkáme se s ní již u malých dětí. Malé děti lžou, ve chvílích, kdy jim lež pomůže získat něco, co si přejí. U dětí je důležité rozpoznat, jestli lžou na základě nevědomosti, či účelně, aby se například vyhnuly trestu. Dle Krejčího je lhaní u dětí zapříčiněno nevhodnou výchovnou metodou a špatným příkladem. Děti, se kterými se zachází vždy laskavě, nemusí mít potřebu lhát, zůstanou naivně upřímnými. Lež dětí je, ale přes všechny námitky vždy důkazem nedostatečně vyvinutého mravního citu. U dospělých lidí, je lež vždy důkazem zkaženého mravního citu.¹²²

Dalším projevem lži je přetvářka. Není založena pouze na mluvení nepravdy, přidává k ní falešné posunky a činy, aby vzbudila v někom nesprávnou představu o své osobě.

---

¹²⁰KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 281-283

¹²¹KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 287-291

¹²²KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 293-294

Člověk, který se přetvařuje, skrývá skutečné city, na vnější pohled vidíme city, které tento člověk pouze hraje. Krejčí upozorňuje, že přetvářka je zlem dnešní společnosti. „*Veřejný život je komedie, a kdo v ní chce hrát roli, musí se přetvařovat.*“¹²³

Pomluva je lež rodící se většinou ze závisti a msty. Jejím cílem je zničení dobrého jména jiného člověka. Napadený člověk se nemůže před pomluvou bránit, jelikož je vykládána za jeho zády. Ten, kdo pomlouvá je kryt anonymitou. Neútočí přímo, pro své pomluvy má vymyšleno, kde vznikly a zároveň předstírá, že těmto pomluvám nevěří, že o nich pouze slyšel. Aby si nakonec potvrdil, že se pomluva roznese, poprosí o mlčenlivost. Mravný člověk by se měl vždy pokusit pomluvu zastavit. Nejlépe postavit se za člověka napadeného pomluvou. Krejčí tvrdí, že člověk jednou napadený pomluvou se z ní již nedostane, protože každý další, ke kterému se pomluva dostane, se snaží ji nějak povznést, přidat důkazy. Největším problémem pomluvy je neskutečná rychlost, kterou se množí.¹²⁴

Z těchto všech úvah je jisté, že lež je zásadní překážkou všech mravních snah v životě člověka a jedině pravda by mohla být podkladem mravního zdokonalení jedince. Člověk by tedy měl mít smysl pro pravdu, který Krejčí nazývá pravdymilovnost. Na pravdě by měl být založen všechn kulturní život, veškeré jednání a myšlení člověka. Pravdymilovný člověk se snaží pravdu najít a hájit ji. Nepravdu se snaží vždy odstranit, protože je mu překážkou. Nenávidí lháře, je důvěryhodný, stojí si za svým slovem a vždy o každém v jeho nepřítomnosti mluví tak, jako by stál vedle něj.¹²⁵

3.4 Rodina, přátelství

Krejčí se v souvislosti s etikou zabývá také mravním postavením člověka v rámci rodiny, jaké mu z tohoto postavení plynou povinnosti a jakou roli hrála rodina v mravním vývoji. Etický význam rodiny je určený významem spojení dvou lidí různého pohlaví v manželství. Již jsem zmiňovala, že Krejčí shledal pud sebezáchovy, jako vlastnost všeho živého, jako původ pudu pohlavního, který je podkladem pro rodinný svazek. Pokud potom pohlavní styk nabývá určité formy, vzniká rodina, z toho vyplývá, že vznik a vývoj rodiny je spojen s vývojem mravnosti.¹²⁶

Péči o potomstvo v rodině tradičně zastávala matka a tím byl vztah k muži (otci) zrušen. Reakcí muže bylo vyhledání jiné ženy, žena po vychování dětí a s tím spojeném útlumu mateřského pudu, také hledala dalšího muže. Zde, Krejčí upozorňuje na polygamii, ze

¹²³ KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 294

¹²⁴ KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 296-297

¹²⁵ KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 307-309

¹²⁶ KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 313

kterého zbyl jen mateřský pud. Později se z ní vyvinul manželský svazek ve formě polygamie a monogamie, a z mateřského pudu otcovský. Tyto formy se vyskytují u civilizovaných národů. V zájmu mravního vývoje a kulturního pokroku, je manželství nezbytností. Pokud by toto neplatilo, byla by odstraněna rodina, jako důležitý sociální prvek. Místo několika rodin, byla by pouze jedna velká, všichni lidé by byli bratři a sestry. Krejčí však upozorňuje, že v té době toho lidé nejsou schopni, k tomu bude vhodná chvíle, až všichni dosáhnou plné rovnosti vzdělávání a mravnosti u všech členů lidské společnosti. Tímto Krejčí netvrdí, že jednotlivec, tedy jakýkoli člověk si nemůže dělat, co chce, může, ale jen pokud to neškodí společnosti.

Lidé by se dle Krejčího měli snažit rodinu povznést na vyšší úroveň. Odstraňovat překážky, které zapříčiňují rozvody. Snažit se o to, aby manželství nebylo pouze o spojení těl, kapitálů a hmotných zájmů, ale duší a aby se rozvody staly nemožnou možností pro zničení manželství. Jen pokud ve všech vrstvách povzneseme mravnost na nejvyšší stupeň, odstraníme všechny příčiny nešťastných manželství.¹²⁷

Další otázkou kterou si v souvislosti s rodinou Krejčí pokládá je, zda je z mravního pohledu lepší polygamie, či monogamie. Nejpokročilejší národy se uchylují spíše k monogamii. Avšak zvyky jsou u různých národností odlišné. U východních národů je polygamie společenskou institucí, je zde tradicí, zvykem, jako u nás monogamie. Nemůžeme proto tvrdit, že je pro tento národ polygamie mravně nepřijatelná. Krejčí se však přiklání k monogamii. Přiměl ho k tomu pohled ze strany ženy, která se dle něj cítí v harému ponížena. V monogamním manželství má žena svá práva, pokud by muž tato práva porušoval, najde žena zastání ve veřejném mínění.¹²⁸

Nerozlučitelnost manželství je založena na autoritě církve, která stanovila manželství sedmou svátostí: Co bůh spojil, člověk nerozdělí. Čímž projevuje nesouhlas s jeho zrušením a přispěla k ustálení monogamie a také vyšší mravnosti společnosti. I když církev nestanovila, že manželství nesmí být přerušeno ani smrtí jednoho z páru, Krejčí říká, že v nás situace, kdy se vdova nebo vdovec znovu vdá, či ožení, vyvolává nelibé pocity.¹²⁹ V souvislosti s touto myšlenkou bych chtěla upozornit, že zde vidíme jeden z případů, kdy se od doby, kdy žil a psal toto dílo pan Krejčí, mnoho změnilo. Alespoň z mého pohledu, již dnes tyto nelibé pocity většina lidí ve stejné situaci nepocítuje. Setkávám se častěji s opačným názorem, se souhlasem okolí, které ocení, že tento člověk, který byl po smrti svého druhá zničen, našel

---

¹²⁷ KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 315-317

¹²⁸ KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 317-320

¹²⁹ KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 322-324

znovu chuť do života. Myslím, že tato změna je dána především úbytkem nábožensky založených lidí.

Ideálem je mravně ušlechtilé manželství, se kterým se dnes setkáme jen v málo případech. Zde není pochyb o nerozlučitelnosti spojených duší, čímž odpadá možnost rozvodu. Podle Krejčího je však většina manželství pouze nezdařilým pokusem o dosažení blaha jednotlivce a celku. Takováto nešťastná manželství, by se měla v zájmu společnosti napravit, a to zrušením tohoto svazku. Lidé by měli dostat možnost nalézt jinou cestu k dosažení svého blaha. Rozvod by však měl být dovolen jen v závažných, neřešitelných případech. Manželství by mělo být zároveň uzavíráno jen z lásky, nesmí za tímto rozhodnutím stát ekonomické, kastovní či politické zájmy.¹³⁰

Jednou z příčin rozvodů uvádí Krejčí nevěru. Ta podle něj způsobuje mezi manželi odcizení, místo lásky vzbuzuje nenávisť, tento stav pak není v souladu s předpoklady šťastného manželství. Je jasné, že pokud by k pocitům, které cizoložství doprovázejí, došlo před uzavřením manželství, vůbec by k němu nedošlo. Nevěra je v manželství spojena s velkým ponížením, a i kdyby se podvedený pokusil o odpuštění, není možné, aby se zcela obnovil předchozí stav manželství. „*Nevěra ruší, rozvazuje manželský svazek, a nelze – li odpuštěním najít východisko ze situace, nezbyvá než rozchod – anebo rozvod a to rozvod takový, že by nebylo straně vině dovoleno vstoupiti v nový sňatek. jen takový rozvod jest mravním zadostiučiněním za křivdu spáchanou nevěrou.*“¹³¹ Krejčí říká, že opadne – li láska fyzická má se brát v potaz vzájemná úcta. Odmítá také rozdíl mezi nevěrou muže a ženy, i když se setkává s názory, které nevěru muže posuzují mírněji.

Mezi příčiny, které způsobují nezájem o manželství, patří například rozvrstvení společnosti na základě majetku či vzdělání, ctižádost, pohodlí a někdy i odpor k druhému pohlaví. Muži se často obávají, že neuživí rodinu, nebo že přijdou o své místo ve společnosti. Jiní se bojí jen zklamání. Tyto lidi nemůžeme dle Krejčího odsuzovat na rozdíl od těch, kteří do manželského svazku nevstoupí pro vidinu bezstarostného života vedeného v mravně znečištěné společnosti. Tomu kdo váhá, Krejčí radí, ať poslouchá své srdce a uzavře manželský svazek. I přes možnost, že manželství nevyjde. Manželství nám dá zkušenosti, vidět svět v jiném světle a poznat lépe mužskou či ženskou duši. Život bez rodiny je vždy chudší, člověk to zjistí hlavně v dobách, kdy se mu nedaří nejlépe, či ve stáří. V manželství

---

¹³⁰KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 326-330

¹³¹KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 333

člověk pochopí lépe svůj životní cíl. Pokud člověka přepadají myšlenky, že je ničím a nikomu není prospěšný, v rodině vždy pocítí, že pro někoho a pro něco žije.¹³²

Sňatek je dle Krejčího přirozeným právem každého člověka. Omezení práva sňatku přichází s celibátem, což má za následek nárůst pohlavních styků mimo manželství, to potvrzuje počet nemanželských dětí ve státech, kde je nejvíce mužů odsouzených k celibátu. Omezení volby druhá zavinuje nešťastná manželství. Příkladem je donucení ženy ke sňatku mužem hrozbami. Nikdo nemá právo nutit kohokoli jiného, aby jej miloval. Při uzavírání sňatku musíme dbát nejen na hlas srdce, ale i rozumu.¹³³

Krejčí se v manželství zaobírá také poměrem muže a ženy, který je podle něj určen zásadou lásky. Pokud by nebyly mezi manželi rozdíly v inteligenci, životní zkušenosti a nebral by se ohled na hmotný majetek, tak by se otázky práv a povinností vyřešily samy. Obyčejně tento poměr vyústí v postavení muže, jako pána, kterému se žena podrobuje. Muž je reprezentantem a živitelem rodiny. Žena je pak paní domu, avšak ani jeden si nesmí své právo moci vynucovat, měli by žít v harmonii a rozhodovat se ve všech věcech společně. Ideální poměr Krejčí shrnuje takto: „*Když si představíme ideální poměr muže a ženy, můžeme v něm viděti nejvyšší zušlechtění pudové i rozumné stránky bytosti lidské, kterého nelze jinak dosáti než manželským spojením.*“¹³⁴ O takovéto manželství by se měli všichni snažit a to za účelem povznesení veřejné mravnosti. Poměr muže a ženy popsany Krejčím není dle mého názoru v dnešní době v manželstvích pravidlem. Našlo by se mnoho rodin, kde materiálně zabezpečuje rodinu žena a muž se stará o domácnost. Příkladem je i nárůst mužů, kteří chodí na mateřskou dovolenou. Líbí se mi však myšlenka společného rozhodování a harmonie v manželství, myslím, že pokud by byli lidé ochotni častěji vyslechnout druhého, mnohem méně manželství by nedospělo k rozvodům.

Nesprávný poměr ženy k muži dal podnět k emancipaci ženy. Emancipační vztahy vedou ke snaze o rovnoprávnost muže a ženy nejen v rodinném kruhu, ale i na veřejnosti. Dle Krejčího je podrobenost žen ve společnosti dána menší vzdělaností žen oproti mužům, to je příčinnou domnělé nadvlády mužů. Z toho vyplývá, že jediným řešením je snaha ženy o patřičné vzdělání. Nesmí však kvůli vzdělávání se zapomínat na svůj úděl od přírody, a to být matkou. Dále Krejčí popisuje moderní ženy, které pokud svolí k manželství a k tomu být matkou, chtějí málo dětí, chtějí totiž mít kariéru, nechťejí se stát ženou v domácnosti, což by s velkým počtem dětí musely. To se Krejčímu nelíbí. Říká, že mateřství by mělo být vždy na

---

¹³²KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 338-340

¹³³KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 341-342

¹³⁴KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 347

prvním místě.¹³⁵ Myslím si, že ty moderní ženy, jak Krejčí píše, nejsou v žádném případě výjimkou. V dnešní době jsou právě ženy v domácnosti víceméně výjimkou. Domnívám se, že je to tím, že lidé v této době nechtějí polevit ze svých přání a svým dětem chtějí dopřát vše. Proto musí oba rodiče pracovat a mít spíše menší počet dětí.

Poměr dětí k rodičům je z etického hlediska poměr neomezené vděčnosti, která se nemůže dostat do konfliktu s jakýmkoli jinými povinnostmi mimo rodinu. Rodinná výchova by se měla shodovat se školskou výchovou. Jelikož rodiče jsou zpočátku vychovateli dětí a ne vždy je tato výchova rozumná. Zároveň se předpokládá, že škola vychovává děti k mravnosti, která neodporuje zásadám rodičů. Když děti dospějí samostatného úsudku, výchovná role rodičů se mění na nátlak podložený jejich láskou a zkušenostmi. Nesmí však jít o nátlak, kdy by přání rodičů bylo jako nepřekonatelný zákon. Například nucení dcer do sňatku, který nechtěla, volba povolání, které se dětem přičilo a další. Poměr ze stránky citové Krejčí označuje jako lásku otcovskou, mateřskou a synovskou. Tyto tři lásky jsou však dle něj odlišné. Nejsilnější je mateřská, následuje láska otcovská a poslední je synovská, kde dle Krejčího, láska zcela mizí a je nahrazena hledáním ochrany a zdroje blaha. Děti připoutává k rodičům pouze zvyk. Až s dospělostí dítěte přichází vědomí, čím mu rodiče jsou, přichází vděčnost.¹³⁶

Nejbližší společenský celek vzniklý z rodiny je příbuznost a přátelství, které také ukládá člověku jisté povinnosti. V historii byly nejbližší rodině kmeny, dnešní člověk však nepocituje náležitost k nějakému kmeni. Nejčastěji uchováváme vztahy s rodinou svých sourozenců, nebo s jinou blízkou rodinou. Tyto vztahy jsou však velmi náchylné k rozpadu pod působením sociálních rozdílů, rodiny se pak odcizují, zvláště pak po úmrtí rodičů, či prarodičů, kteří doposud drželi rodinu pohromadě. Dnes jsou, dle Krejčího, příbuzenské vztahy potlačovány a nahrazovány jinými vztahy, s lidmi nepřibuznými.

V organizované společnosti nahrazují příbuzenské vztahy, vztahy přátelské, založené na shodných zájmech. Přátelství nám dává důvěru, lásku, porozumění, povzbuzení a pomáhá nám bojovat se starostmi našeho života. „*V tom je cena přátelství, jež spojuje dvě duše si rozumějící, v boji životním za stejným cílem jdoucí, lnoucí k sobě láskou nezištnou, jeden cítící za druhého.*“¹³⁷ Přítel nemáme hledat, přítel se najde sám, jeho hledání nesmí být náš životní cíl. Stejně jako v lásce i v přátelství je něco instinktivního, má být založeno i na přání

---

¹³⁵ KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 347-352

¹³⁶ KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 358-360

¹³⁷ KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 365

srdce, nejen na rozumu. Přátelé se mají doplňovat, neměli by mít stejné slabosti ani stejné povahy, nesmějí však být ani úplnými protiklady.¹³⁸

Kolegialitu považoval Krejčí, za obdobu přátelství. Píše o ní, že není rovnocenná s přátelstvím, protože je to poměr obecnější založený na společenské organizaci, která tyto kolegy svedla dohromady. Společná práce tyto kolegy sblíží, poskytuje hodně příležitostí k poznání přirozenosti druhého. Tento vztah je však intimnější, než obecný vztah mezi lidmi, a proto se více blíží přátelství. Kolegialita k ničemu nezavazuje, ke kolegovi nemáme žádné zvláštní povinnosti, ale přesto k němu cítíme větší blízkost. Kolegy se zastaneme, soucítíme s ním, v případě, že potřebuje naši pomoc, pomůžeme, stejně jako přáteli. Kolegiality se však nikdo nemá právo dožadovat.¹³⁹

3.5 Politika a mravnost

Krejčí se zabývá také otázkou morálky v politice. Říká, že to často vypadá, jako by pro politiky platila jiná morálka. Být svým se v politice obecně příliš nevyplácí. Politický talent se neměří etickým měřítkem. Zde totiž platí dle Krejčího jiná etika. Politici se nemusí jako papež a kardinálové držet etiky, která vzešla z nadpřirozeného a je dána od boha do lidských srdcí. Našli totiž východisko a to je vyjádřeno zásadou: umět se zdát, přetvářovat se. Tedy politikové se snaží být pro lid takoví, jaký by člověk měl být, ale jakým od přírody není. Každý dle Krejčího se s přetvářkou setkal, ať už jejím prostřednictvím sám konal zlo, nebo jím trpěl. Je to přirozené gesto, kterého je schopno i malé dítě. Politický čin však nemusí být postaven na přetvářce a v praktikování maximy, že účel posvěcuje prostředky. Přetvářka nerovná se politickému činu. I když většina lidí aktivních v politice, přetvářku nejednou využila. Kdyby však přetvářka byla rovná politickému činu, byla by politika v rozporu s etikou. Politik musí být dle Krejčího zásadový, mravně povznesený člověk. Politika pak musí stát na správných zásadách, které odpovídají principům sociálního vývoje, usilovat o ušlechtilé cíle a využívat k tomu jen eticky správných prostředků.¹⁴⁰

Dle Krejčího, je úspěch v politice založen hlavně na přetvářce, která však není podstatou politiky, ani politického talentu. Měřítkem k hodnocení je výsledek akce, který je na veřejnosti prezentován jako zcela obyčejný názor. Dobrá politika je taková, která vede cíli a její výsledek je trvalý. Cíl dosažený špatnými prostředky, nemůže být trvalý. Úspěch, který byl dosažen přetvářkou, lží nebo klamem, není však úspěchem, jelikož nebude trvalý.

¹³⁸ KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 363-367

¹³⁹ KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 373-374

¹⁴⁰ KREJČÍ, F. *Politika a mravnost*. Praha: Volná Myšlenka, 1932, s. 7-9

Problémem je, že lidé se často v první chvíli nestarají o trvalost úspěchu, necháme se oklamat, až nevyvratitelná skutečnost nás vyvede z iluzí, to však už bývá většinou pozdě. Zatím je však tento princip v politice nadále využíván, politikové jsou populární a jejich um se neustále zlepšuje.

Zásady, které politici využívají v praxi, jsou v protikladu k zásadám pravé mravnosti. Jsou však přizpůsobeny lidské přirozenosti a proto se promítají i do veřejného mínění, kde nejsou sice obecně uznávaným, zato praktikujícím principem morálky veřejného mínění. Krejčí v této souvislosti uvádí výrok: „*Podle toho, co udělají (= podle výsledku) posuzujte je.*“¹⁴¹

Krejčí dále řeší rozpor mezi mravní teorií a praxí, který je důležitým faktem společenského života. Mravnost nám říká, jak máme jednat a proč tak máme jednat, udává nám tedy normy jednání. Odkud ale ví člověk, jak má jednat? Ví to sám od sebe? Kdyby nedošlo ke konfliktu mezi morálkou teoretickou a praktickou a veřejným míněním, nejen, že by nebylo třeba na tyto otázky odpovídat, ani by se v našem vědomí nikdy nevyskytly. Východiskem by mělo být přizpůsobení se společenskému prostředí. To nás ale nutí k rozhodnutí, kterým požadavkům vyhovět – veřejného mínění, nebo mravním, a které potom učinit mravní povinností. Krejčí při rozhodování upozorňuje na to, že jednání člověka je určeno jeho okolím. Člověk se tedy musí přizpůsobit, jak přírodě, tak společnosti. Z mravního hlediska se tato přizpůsobování budou lišit, jelikož se v každém případě děje přizpůsobování jiným způsobem.¹⁴²

Pro přizpůsobení se společnosti nepostačí pouhý instinkt, jako v případě přírody. Všichni lidé mají stejné pudy, konflikty tedy vznikají ve chvílích, kdy se na základě těchto pudů usilují dva či více lidí o totéž. V těchto sporech člověk může jedině docílit shody, nebo dohody. Společnost je založena na organizaci, ve které je člověk podřízen, určitému společenskému řádu. K jeho dodržování nás nutí především obava před následky, tato obava je pramenem citu povinnosti. Pokud tato obava poleví, vytrácí se smysl společenského řádu nejen u provinilce v ten daný okamžik, ale i pro budoucnost vůbec a pro druhé, kteří nepáchali tento zločin jen z obavy před trestem. V této společnosti je potom vědomí povinnosti velmi malé. Pomoci zde může pouze náboženství, díky kterému se obava trestu posouvá na posmrtný život. Je však v lidské přirozenosti, že strach z trestu postupně přejde

---

¹⁴¹KREJČÍ, F. *Politika a mravnost*. Praha: Volná Myšlenka, 1932, s. 13

¹⁴²KREJČÍ, F. *Politika a mravnost*. Praha: Volná Myšlenka, 1932, s. 14-16

v konání mravní povinnosti z přesvědčení. Člověk pak přestane být nábožensky založený, ale bude mravný, mravnost se stane jeho náboženstvím.¹⁴³

Veřejné mínění se často dostává do konfliktu s mravností. Lidstvo vede mravní ideál, to však neznamená, že všichni lidé bez výjimky podle tohoto ideálu jednají, ani to, že cítí povinnost podle něj jednat. Vždy mezi námi budou lidé, které nezajímají zájmy společnosti, nechápou, že prospěch státu je i jejich prospěchem. Mravní úroveň společnosti se neurčuje podle těchto jedinců. Tito jedinci se vylučují ze společnosti, kdyby bylo těchto jedinců mnoho, společnost by se rozpadla a musela by vzniknout nová se svou novou vlastní morálkou. Mravnost se neposuzuje na základě mravnosti jedinců, ale na základě mravnosti veřejné, tedy podle toho jak se smysl pro mravnost projevuje při hodnocení činů, což nazývá Krejčí právě veřejným míněním. Toto veřejné mínění by mělo tlumočit mravní zásady. Ve skutečnosti však nemravné i protizákonné činy, které by měly být přísně potrestány, jsou ale veřejností tolerovány. Tento rozpor mravnosti a veřejného mínění by neměl být možný, ale pokud je, měl by se považovat za ohrožení mravní úrovně společnosti.

Jako příklad Krejčí uvádí člověka s mizivou úrovní morálky a s inteligencí nepřevyšující průměr společnosti, který se dostal různými podvody k nejvyšší moci demokratického státu. Zde se časem projevila jeho pravá povaha. I přes to, že byl svržen ze svého původního postavení, nadále pokračuje ve svém působení. Takovýto člověk se zanedlouho dostane zpátky na vysoké místo, společnost to dovolí. Místo trestu a opovržení se mu zase dostane jen přívrženců a obdivovatelů. Jeho dřívější činy jsou minulostí a veřejnost se dívá pouze na jeho úspěchy z dneška.¹⁴⁴

---

¹⁴³KREJČÍ, F. *Politika a mravnost*. Praha: Volná Myšlenka, 1932, s. 16-20

¹⁴⁴KREJČÍ, F. *Politika a mravnost*. Praha: Volná Myšlenka, 1932, s. 21-28

4 Využití tématu ve výuce Občanské výchovy a Základů společenských věd

Témata Františka Krejčího, kterými jsem se zabývala, jsou dle mého názoru využitelná na všech stupních vzdělávacího systému. Etika Krejčího je součástí celého našeho života, je tedy možné některé jeho myšlenky využít už u dětí předškolního věku, žáků základních a středních škol, až po studenty na vysoké škole. Psychologie Krejčího je poněkud složitější, některé myšlenky je možné využít již na středních školách, ale především na školách vysokých.

Kromě Krejčího myšlenek rozpracovaných v jeho dílech, je možné využít i jeho osobnost ve výuce a to především na středních a vysokých školách. Krejčí byl významnou osobností nejen v oblasti filozofie, ale také politiky, významnou měrou se zapojoval do veřejného života a tím ovlivňoval mnoho životů. Mimo jiné také psal do několika časopisů. Myslím, že je důležité, aby žáci tuto osobnost znali. Tím, že jim přiblížím jeho život a zdůrazním jeho zapojení do veřejného života, měli by žáci jeho učení o sociální etice, kde Krejčí právě toto zapojení zdůrazňuje, brát vážněji a popřemýšlet, jak by se oni sami mohli zapojit.

Pokud jde o psychologii Františka Krejčího, jde o poněkud složitější učení. Dle mého názoru je tato část vhodná pro výuku na střední škole a to dle Rámcového vzdělávacího programu pro gymnázia ve vzdělávací oblasti Člověk a společnost v předmětu Občanský a společenskovědní základ, kde je součástí vzdělávacího obsahu podstata lidské psychiky a psychologie v každodenním životě.¹⁴⁵ Ve výuce by se daly použít především základy psychologie, které jsou srozumitelné žákům střední školy. Krejčí zde vysvětluje co je podstatou psychologie, snaží se psychologii definovat a pokouší se popsat, jaká by měla psychologie být. Psychologii myšlení a citů, bych využila především ve výuce na vysoké škole.

Krejčího etika je pro výuku na nižších stupních využitelnější. Etiku obecně můžeme zařadit i do předškolního vzdělávání, správnému chování a úctě ke starším lidem by se měli děti učit již od útlého věku. Děti se velmi rychle nadchnou pro jakékoli pro ně nové téma, které je jim předloženo zábavnou formou. Dětem můžeme připravit nenáročné scénky, každodenních situací, jako je například straší spoluobčan v dopravním prostředku, a jiné další

---

¹⁴⁵BALADA, J. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2007, s. 38-42

situace, kde by se naučili právě úctě a pokoře. Takto bychom vedli děti zábavnou formou a motivací ke správnému chování, které si vezmou za své do budoucího života.

Na základní škole se dá etika zahrnout dle Rámcového vzdělávacího programu pro základní školy do oblasti Člověk a společnost k předmětu Výchova k občanství, etika se zde promítá téměř ve všem učivu. V obsahu této oblasti je téma Člověk ve společnosti a Mezinárodní vztahy, kde bychom mohli uplatnit Krejčího sociální etiku a také jeho učení zabývající se rodinou a přátelstvím.¹⁴⁶ Etika se však prolíná všemi vyučovanými oblastmi, v každé vyučovací hodině, učitel dbá na správné chování a vyjadřování žáků. Díky rozvinutějšímu logickému myšlení žáků základních škol, je možné vybrat některé z myšlenek Krejčího konzultovat a diskutovat o nich. Děti se tímto mimo jiné naučí vést dialog, naslouchat druhým a argumentovat. Ještě více by si zvnitřňovat morálku, etiku, lásku a úctu k životu. Je zde větší prostor pro iniciativu, hledání vlastních názorů a různých způsobů řešení problémů. Což souvisí se vzděláváním v průřezových tématech daných Rámcovým vzdělávacím programem základního vzdělávání, kde by se etika dala využít ve všech tématech: Osobnostní a sociální výchova, Výchova demokratického občana, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Multikulturní výchově, Environmentální výchově i v Mediální výchově.¹⁴⁷ Ve všech těchto tématech je důležité, aby se žák naučil žít mezi ostatními lidmi, naučil se toleranci, úctě. A to především ve vztahu k občanům jiných zemí i etnik. Multikulturní výchova se vztahuje také k jednomu z aktuálních témat dnešního života a to k problematice romské menšiny.

Etika na střední škole by měla být především o upevňování již naučeném správném chování a dodržování etiky. Jako na základní škole se dá etika promítnout do všech vyučovacích předmětů. Vzhledem ke společenským vědám ji můžeme dle Rámcového vzdělávacího programu pro gymnázia zařadit především do celku Člověk jako jedinec, kde se etika vztahuje k učivu osobnost člověka. Dále osobnost Františka Krejčího bychom mohli představit ve vzdělávacím obsahu Úvod do filozofie a religionistiky.

Krejčího etika je dle mého názoru stále aktuální a velmi přínosná. V dnešní době velmi ubývá věřících lidí a to je jeden z důvodů, proč by se měl klást důraz na morálku. Jelikož dříve se lidé chovali morálně na základě náboženského desatera a přesvědčení, že pokud nebudeme jednat v souladu s biblí, budeme potrestáni. Důležité je i Krejčího učení o zapojování do společnosti, říká, že se máme chovat morálně především kvůli sobě samým

---

¹⁴⁶BALADA, J. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: RVP ZV*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2013, s. 48-51

¹⁴⁷BALADA, J. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: RVP ZV*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2013, s. 104-117

a našemu svědomí, ale také pro společnost, jejíž jsme součástí. V dnešním, přetechnizovaném světě, kde je, bohužel, kladen důraz na konzum a sebeprosazení se za každou cenu, je Krejčího pojetí morálky a etiky balzámem. Je třeba v jeho duchu vést děti již od předškolního věku k úctě a lásce k ostatním, zvnitřnění morálních hodnot. Jeho pojetí morálky by nás mělo provázet po celou dobu našeho vzdělávání, tedy v průběhu celého života. Čím více žáků a studentů se pedagogickým pracovníkům podaří přivést k přijetí Krejčího pohledu na morálku a etiku, tím lépe pro nás pro všechny. Bylo by velmi užitečné využít moudrosti a učení tohoto významného člověka, jehož myšlenky neztrácí na aktuálnosti. Právě naopak.

Závěr

Jak jsem již naznačila v úvodu své diplomové práce, bylo mou snahou poukázat na důležité otázky Krejčího psychologie a etiky. Naznačit směr jeho filozofického smýšlení, na jeho hlavní myšlenky v psychologii, na psychologii myšlení a cítění. Dále na základy etiky dle jeho díla, na etiku individuální, sociální a politickou. Pokusit se všechny tyto myšlenky využít ve výuce, na předškolním, tak i v základním, středním a vysokém stupni vzdělávání. Krejčího myšlenky i přesto, že byly sepsány před mnoha lety, často vystihují i dnešní situaci, dají se ve většině případů využít i dnes.

Mým názorem je, že Krejčího učení, každého, kdo se s ním seznámí, obohatí a to především v oblasti jeho etiky. Doufám, že ve své praxi budu mít příležitost využít jeho myšlenky.

Literatura a prameny

BALADA, J. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007. ISBN 978-80-87000-11-3.

BALADA, J. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: RVP ZV*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2013. ISBN 80-86666-24-7.

CETL, J. *Český pozitivismus*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně. 1981. 55-973-81

KRÁL, J. *František Krejčí*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1935.

KOLEKTIV autorů. *Filosofický slovník*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1998. ISBN 80-7182-064-4.

KREJČÍ, F. *Politika a mravnost*. Praha: Volná Myšlenka. 1932.

KREJČÍ, F. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922.

KREJČÍ, F. *Psychologie IV*. Praha: Dědictví Komenského, 1910.

KREJČÍ, F. *Psychologie V*. Praha: Dědictví Komenského, 1916.

KREJČÍ, F. *Základy psychologie*. Praha: Dědictví Komenského, 1902.

KREJČÍ, F. *Základy vědeckého systému psychologie*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1929.

POPELOVÁ, J. *Filosof František Krejčí*. Praha: Národní práce, 1942.

SCHLEGELOVÁ, J. *František Krejčí a jeho současníci*. Praha: Univerzita Karlova, 1990.

ZOUHAR, J., PAVLINCOVÁ, H. a GABRIEL, J. *Česká filosofie v letech protektorátu: poznámky k tématu*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. ISBN 978-80-210-4152-3.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. Blanka Látalová
Katedra:	Společenských věd
Vedoucí práce:	PhDr. Petr Zima, Ph.D.
Rok obhajoby:	2015

Název práce:	Psychologie a morálka v dílech Františka Krejčího
Název v angličtině:	Psychology and moral in the work of František Krejčí
Anotace práce:	Diplomová práce se zabývá životem a dílem Františka Krejčího. Je zaměřena na problematiku psychologie a etiky v jeho pojetí. Dále pak využitím těchto témat ve výuce.
Klíčová slova:	Psychologie, etika, morálka, úcta k životu, blaho, mravnost
Anotace v angličtině:	The thesis deals about the life and writings of Frantisek Krejci. It is aimed at psychology and etics issues in his point of vue and also at the use of these topics in school classes.
Klíčová slova v angličtině:	Psychology, etics, moral, esteem for life, welfare, morality
Přílohy vázané v práci:	
Rozsah práce:	71 stran
Jazyk práce:	český